

Tartu Riiklik Ülikool
Žurnalistika kateeder

MATI TALVIK TELEPUBLITSISTINA

Diplomitöö

Koostaja: Ulvi Funk

Žurnalistika V kursus

Juhendaja: õp. Hagi Sein

Tartu 1985

SISUKORD

Sissejuhatus.....	2
I osa	
MATI TALVIKU KUJUNEMINE AJAKIRJANIKUKS 196..-1970. Töö Eesti Raadio mittekoosseisulise kaastöölisena, korrespondent-stažöörina Eesti Televisiooni noor- tasaadetes ja toimetajana "Aktuaalses kaameras".....	7
II osa	
MATI TALVIKU LOOMING 1971-1978. Meelelahutuslikust publitsistikast "Käokavas" ja "Pa- lavas" pudrus" tõsiste reportaažlike ja portreesaade- teni "Oma silmaga" ja "Päevast päeva".....	18
III osa	
MATI TALVIK ETV ESIREPORTERINA 1979-1985. Ajaleo-uurimuslikud tsükliid "Ainult üks miljon", "Rah- va sõda" ja "Aastad ühises peres"..... Kriitilised saated "Terav pilk" ja probleemsaadet "Ko- halik huvi".....	36
Kokkuvõte.....	56
Kasutatud kirjandus.....	60
Lisad	
I Mati Talviku artikleid trükisõnas.....	63
II Kirjandus Mati Talviku kohta.....	64
III Mati Talviku telefilmid.....	69
IV Fotod.....	71
Resümee.....	79

SISSEJUHATUS,

NLKP XXVI kongressil ja 1983. aasta juunipölenumil rõhutati ajakirjanduse kui ideoloogilise mõjustamise vahendi rolli ja vastutust, vajadust andekate, erudeeritud ajakirjanike järele, kes suhtlevad iga päev kümnete - sadade töötajatega ning peavad andma vastuse kõigile erutavatele küsimustele, mis puudutavad meie tänast ja homset päeva.

Tänapäeva ajakirjandus on suuresti muutunud kellektiivseks loominguks, kuid siiski on põhjust rääkida isiksuse ja isikupära osast selles.

"Küsimus pole ainult sõnaosavuses. Suurem kaal tundub olevat kindlal kodanikupositsioonil. Seepärast jätabki traditsiooniliselt vahendaja-tasandilt koostatud vaataja-kuulaja ühskõikseks."^I

V. Sappak on nimetanud televiiserialokraani suurendusklaasiks, sest peale hea ja elulise teo ta välja ka pettuse ja võltsi. Inimene teleri ees pole alati passiivne tarbija, sageli hoopis nõudlik vaataja, kes teab, mida tahab, mis on tema jaoks vajalik. Samuti tuntakse ära huvitav isiksus ja otsitakse ekraani vahendusel temaga uut kontakti.

Olen nõus Aarne Rannamäe väitega, et "Eesti" televisiooni seni kirjapanemata ajalugu tuleb uurimise hakata tema oma-

---

^I Sirp ja Vasar, 5. mai 1979. a., Trikkel, I "Ajapeeglist"

aegsete suurkujude kaudu.¹ Tahaksin siia lisada "ja praeguste esireporterite kaudu", sest nn. elektroonise pressi - raadio- ja televisioonileoming elab oma tehnilise olemuse tõttu sageli vaid hetke ning "nende analüüsimine sajandi tagant, nii nagu maarahva ajaleht seda tänaseni lubab, osutub kas võimatuks või piiratuks. Raadio- ja telesaate käsikiri on vaid kontuurmaastik, mis elustub alles koos heli või pildiga."²

Käesolev diplomitöö käsitleb Mati Talviku kui telepublit-
sisti loomingut. Teemat valides ja tööd alustades lähtusin järjepidevuse põhimõttest. Esimene teeline uurimustöö, mis käsitles teleajakirjaniku loomingut, sai valmis 1981.aastal Arne Rannamäe sule all ning tema vaagida oli Valdo Pandi elutöö. Eve Rehtla vaatles Rein Karemäe reportaaže.³ On vist omanoodi juhus, et sellise töö on ette võtnud üliõpilased ning loodan, et senitehtu ja kindlasti ka tulevikus kirjutatu aitavad mingilgi mool "suure ajalehe" kokkukirjutamisel.

Mõnevõrra oli mu eelkäijatel ehk kergem, sest mõlema mehe tööd olid Eesti Televisioonis juba lõpule jõudnud. Mati Talvik on aga praegu aktiivselt tegutsev telepublit-
sist, kelle tee veel pooleli; "Olen ju üle kahekümne aasta vahelduva eduga raadios ja televisioonis töötanud ja sellest kaugeltki mitte tüdinanud," ütles ta intervjuus

¹ Rannamäe, A "Valdo Pandi osa eesti telepublitsistika arengus", Diplomitöö, Tartu 1981, lk.7
² Triikkel, I "Ajakirjandus kultuuris", Sirp ja Vasar, 5.mai 1982.a.
³ Rehtla, E "Rein Karemäe telepublitsistina", Diplomitöö, Tartu 1984.a.

"Noorte Häälele 1982. aasta kevadel. Televaatajagi eotab Mati Talvikult järjest midagi uut. Seda raskem on teha praegu suuremaid üldistusi, sest paljugi eotab veel seisukohavõtte ja ajalist distantssi. Mati Talvik on oma vaatajat ikka üllatanud ning eotamatusi on tal ilmselt tulevikugi jaoks varuks.

Mati Talviku kohta kirjutatud ja kogutud uurides sattusin mitmel korral tema loomingu vastandamisele või kriitilisele võrdlemisele Valde Pandi omaga. "Kui Talvik tuli televisiooni, oli tema ees kaks figuuri: ühel pool Rein Karemäe ja teisel pool Valde Pant. Rein Karemäega on tema suhe keerulisem. Talviku loominguulises meetedis on Karemäega palju ühist ja sellepärast olid nad võrreldavad, Pant aga jäi talle kättesaamatuks autoriteediks - ületamatuks sõnalise vormistuse täiuslikkuse ja reaktsiooni kiiruse, repertaažliku mõtlemise väleduse ja elegantsi peolest. Samas püüdis Talvik end pildi kaudu rohkem teostada kui Pant."^I

Talvik ei tee saladust sellest, et Valde Pant oli ja jääb tema suurimaks eeskujuks ning on üsna loomulik nende loomingu leida kokkupuutepunkte. Siiski ei saa kasutada üht mõõdupuud Pandi ja Talviku loomingu hindamisel. "Kui mõtetpaeluv ja emotsionaalselt ergastav on vaadata Mati Talviku uut telepublitsistikasarja "Ainult üks miljon", milles ta jätkab Valde Pandi traditsiooni. Seda teed ei ole lihtne käia, sest Eestimaa ei vaja väikseid Valde Pante,

^I Elmanevits, T "Räägitakse: autorifilm. Missugune on selle mõiste ajalugu? TV ja ETV osa autorifilmi kujunemisel", ETV ajaleo kogumiku käsikiri, II osa.

küll aga uusi, omanäolisi ajakirjanikuisiksusi."¹

Usun, et oleks huvitav võrrelda mölema - Pandi ja Talviku saateid tekstiliselt, sisuanalüüsi meetodil, et välja tuua nii ühised kui erinevad jooned, et sel meel saaks juba nende kogemusi üldistada. V.Pandi saadete "Täna 25 aastat tagasi" fonogrammide on heilul Eesti Raadio heliarhiivis, M.Talviku ajalee-uurimuslikud saated Eesti Televisiooni videoteegis. Võimaluse korral võiks see olla mõne järgmise diplomitöö teemaks.

Ivar Trikkel on tõdenud: "Harva kõneleme ajakirjanikust kultuuripretsessis. Ajakirjandusmaailm, raadio, televisioon võtavad iga päev mitu tundi ajast. Suuremalt jaelt küll taustsüsteemina, kuid seegi viitab pidevale valmisolekule kontaktideks. Huvipakkuv oleks mõtestada ajakirjaniku ja auditeeriumi vahkerdi selles valmisoleku situatsioonis."² Taelise vahkerri analüüs võiks samuti olla mõne tulevase töö uurimiseobjektiks, et jõudumööda haarata sinna mitmete teleajakirjanike looming.

Seda tööd kirjutades olen kasutanud Eesti Televisiooni raamatukegu karteteegi andmeid, kelleegide retsensioon M. Talviku saadetele, andmeid filmiesakonnast ja linte fototeegist. Metoodikaesakonnast sain lahke loa tutvuda Eesti Televisiooni ajalee kogumiku käsikirjaga. Kasutatud on ETV saatekavasid ja väljavõtteid Mati Talviku enda arhiivist. Kaasa aitasid vestlused ETV juhtivate ajakirjanikega.

¹ Trikkel, I "Ajapeeglist", Sirp ja Vasar, 5.mai 1979.a.

² Trikkel, I "Ajakirjandus kultuuris", Sirp ja Vasar, 5.mai 1982 .a.

M. Talviku loomingulisse kontesse kuulub mitmeid telefilme, kus ta on elnud stsenaarist, reporter või režissöör. Ta filmid on enamasti välja kasvanud ta saadetest. Seetõttu on siin vaid mainitud, missugustele teemadele keskendudes on teletöö kõrvalt valminud filmid. Neile hinnangu andmine ja analüüs ei kuulu käesoleva töö ülesannete hulka.

Diplomitöö koosneb kolmest suurest osast.

Esimene osa on pühendatud õppeaastatele Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni noortesaadetes. Mati Talvik ei tulnud ajakirjandusse juhuslikult - pigem oli iga järgmine samm loogiliseks põhjenduseks eelnenule - ning seepärast on käsitletud veidi pikemalt kui tavaliselt kombeks ka ta kujunemislugu.

Teine osa peaks andma pildi tema tegutsemisest ETV meelelahutussaadete toimetuses. Sel perioodil jõudsid eetrisse suured meelelahutusprogrammid "Käekava" ja "Palav puder" jt. Siin on kajastatud ka jõudmine esimeste saadetenii, kus puudub meelelahutuslik element "Päevast päeva" ja "Oma silmaga".

Kolmas osa hõlmab Mati Talviku loomingu praegust, kestvat perioodi, mil M. Talvik Valde Pandi mantlipärijana on asunud meie reporterite hulgas juhtpositsioonile. Kõne all on ta ajalee-uurimuslikud tsüklid "Ainult üks miljon", "Rahva sõda", "Aastad ühises peres" ning kriitilised ja probleemsaated "Rerav pilk" ja "Kehalik huvi".

MATI TALVIKU KUJUNEMINE AJAKIRJANIKUKS 196..-1970.

Töö Eesti Raadio mittekoosseisulise kaastöölisena, korrespondent-stažöörina Eesti Televisiooni noortesaadetes ja teimetajana "Aktuaalses kaameras".

Mati Talvik sündis II.aprillil 1942. aastal Tallinnas. Ta õppis sel ajal Tallinna 20.Keskkoolis, kui Eesti Raadios leodi informatsioonisaadete talleaegse peatoimetaja Aadu Slutski initsiatiivil noorte reporterite klubi. Sinna kuulusid mõnede Tallinna keskkoolide vanemate klasside õpilased. Veidi aja pärast otsustati ridu täiendada ning peale järgmist konkurssi võis 9.klassi poiss Mati Talvik end lugeda täieõiguslikuks klubi liikmeks. Varemgi oli ta mikrofoni ees olnud - siiani oli tema "ajakirjanduslik tegevus" piirdunud kooli raadiosõlmest tehtava spordipropagandaga.

Töö klubis oli hästi korraldatud ja läbi mõeldud. Loenguid raadiotööst ja ajakirjanikuametist lugewid Valde Pant, Lembit Lauri, Aadu Slutsk, "Päevakajast" Jüri Lott, Hubert Veldermann, Ivar Trikkel. Väljastpoelt raadiomaja Robert Vaidle, Raik Aarma - üks oma aja tuntumaid väliskommentaatoreid.

Peale loengute toimusid praktilised õppused - lindi löikamine, intervjuuerimine jne. Juba algusest oli teada, et need tööd tehakse vaid õppetstarbeks, omavahel arutamiseks, mitte eetri jaoks. Tänapäevani töötavad sellest

lennust raadios Reet Made ja Ants Vain, kolmas - Mati Talvik televisioonis.

Kuigi ajakirjanduses oli ta juba veidi kätt proovinud, seisis aukohal ikka veel sport, täpsemalt kergejõustik. Mõneti saigi see määravaks, kui ta peale keskkooli lõpetamist paberid TPI ehitusteaduskonda sisse andis, esalt isa, esalt treenerite soovitusel. Õppetöö kõrvalt aitas ta Gunnar Hololeid, kelle õlul raadios kogu spordisaadete raskus oli.

1961. aastal, kui Rein Karemäe ER-st televisiooni tööle läks, korraldati tema kehale loominguine konkurss, millest ligi 50 osaleja hulgas ka Mati Talvik osa võttis. Žürii esimees oli Valde Pant. Vabale kehale võeti TRÜ-s ajakirjanduse eriharu lõpetanud Ean Anupõld, kahele soodsama mulje jätnud noormehetele - Rein Küttimile ja Mati Talvikule tehti ettepanek hakata mittekõõsseisulisteks kaastöölisteks. "Õeldi, et kui teile sobib. Ega see tähenda, mida õpid. Tulevikus võib ju raadiotööle tulla. Tollel ajal - ja see on tänaseni nii - ajakirjanikul peaks olema mingis valdkonnas spetsiaalharidus. Näiteks võib ehitusinsener olla väga hea ajakirjanik."^{1,2}

Aegamööda hakkas raadio muid tegemisi tahaplaanile suruma. "Kõigepealt tegia noortesaadetele. Esimene saade, mis

¹ Bergmann, T "ETV kommentaar Mati Talvik", Küsitluse stenogramm, 1979. a.

² Vahemärkusena võib mainida, et seda probleemi arutati ka Ajakirjanike Liidu VI kongressil ning nüüd on muude alade spetsialistidel võimalus saada täienduseks ajakirjanikuharidus TRÜ žurnalistikaosakonnas kaugõppe teel.

eetriisse läks, oli TPI-st, ühest õppegrupist. Aga vana
 armastus oli ka spordisaadete vastu, sinna tegin "Nup-
 pe". Pealegi pandi varsti meie - Anupõllu, Küttimi ja
 minu peale Rein Karemäe töö jätkamine, saade "Noorte
 spordisõprade klubi", milles esinesid alade kaupa spor-
 diveteranid. Varsti tuli pakkumisi igast toimetusest.
 Näiteks sel päeval, kui Gagarin kosmosesse lendas - siis
 oli terve raadiomaja jalgedel - käisin "Punases RBT-is"
 vastukajalist lugu tegemas. Seda oli kerge teha - üld-
 üldine vaimustus ja põnevus. Nii ma siis olingi selline
 revolver-reporter - tegin seomekeelsetele, noorte- ja las-
 tesaadetele, "Päevakajadele". Raadio hakkas mind nii hu-
 vitama, et kõik muud asjad jätsin seiku."

Edaspidi tulid pikemad komandeeringud, Balti veleduuri
 reportaazid, isegi kommentaar kiiruisutamise MM-meistri-
 võistlustelt. Peagi sai selgeks, et vaevanägemine tuge-
 vusõpetuse ja teoreetilise mehhaanikaga on asjatu ning
 Talvik viidi omal soovil üle TRÜ ajaloo-keeleteaduskon-
 da, kitsamaks erialaks ajakirjandus.

Ülikeolis jätkus raadiotöö. M. Talviku ülesandeks jäi
 pressiklubi organiseerimine. Sinna kuulusid inimesed, kes
 tänaseni ajakirjandusega üpris tihedalt seotud: Rein Sa-
 luri, Mati Unt, Ela Tomson, Piret Saluri jt. Osalesid
 tudengid arstiteaduskonnast, EPA-stki.

Noortesaadetega lepiti kokku, et üliõpilased saavad
 oma käsutusse kord kuus ühe tunni eetriaega "Akadeemi-
 lise noortetunni" tarvis. Kolm- neli saadete raadiotele, hil-
 jem üks isegi televisioonile. Viimane oli pühendatud üli-
 õpilaspäevadele. "Tegin ikka edasi ka spordisaateid, te-

1 Bergmann, T "ETV kommentaar Mati Talvik", Küsitluse
 stenogramm, 1979.a.

levisiooniski alustasin spordiülekannetest. Eesti -Soome maavõistlus kergejõustikus - sinna oli reporterit vaja. Tegin koollivaheajaga Tartust ja Tallinnast, kõiki neid Eesti meistrivõistlusi kergejõustikus - oma ala just. Teles oli küll Mikkin, aga ta oli rohkem pallimängude peal. Siis ma juba võtsingi suuna televisiooni peale, oma esimesed praktikad tegin ka siin Johannes Pirita käe all. Enamasti ikka raadiole, oli mugavam teha, mõned AK palad ka. Raadial oli sel ajal saade "Meie mikrofon". Peale koosseisulistest töötajatest Ene Hieni, Helju Jüssi, Emma Anupõllu ja Marju Lauriskini, tegime Rein Küttini ja Vilju Astekiga mittekoosseisulistena."

Neljanda kursuse sügis tõi endaga kaasa arveteenistuse. 1967.aastal jätkusid õpingud mittestatsionaarselt. Viimaseks raadiole tehtud saateks jäi matkamängu otseülekanne Tartust "aadi pargist, siis kutsuti M.Talvik ETV noortesaadetesse. Esimene ETV "Noortestuudio" sildi all tehtud saade jõudis eetrisse 1967.aasta novembris. Korrespondentstažööri ametikehale kinnitati ta 2.jaanuaril 1968.a.

Nii nagu praegugi, käis äsja töölevõetu programmi peadirektori jutul. "Valde Pant oli seal oma "Täna 25 aastat tagasi" stsenaariumiga ja tervitas: "Ohee, pole nagu ammu näinud - aastaid. Leopold Piip, tema oli sel ajal direktor - küsis kehe, et kas olete varem tuttavad. Pant vastas, et jaa, seda noormeest ma tunnen väga hästi. "No, seltsimees Talvik," ütles Piip, "kui teil niisugused soovitajad on, siis pole mul enam küsimusi."^I

Kuni siiani oli ta olnud kuuleka jälgija ja õppija rel-

^I Viiding, B "Mati Talvikust ja lõplikest tõdedest", ETVsaatekava, 1982, No.32.

lis, peamiselt sünduskommentaatorina, nüüd mõuti juba täie karmusega. See aeg oligi rohkem katseajana mõeldud - sebid tööle või mitte. Polnud küll eksameid ega konkurssituld, kuid seda rohkem oli ka võimalusi viltulaskmisteks. Ja nii hakkaski juhtuma. Mati Talvik meenutab seda ise järgmiselt: "...Märtsis tegin ühe hästi õnnetu ülekande Nõo keskkoolist. See oli mõeldud näitama, kui tublid on noored õpetajad. Paljud olid meist mu omaaegsed ülikeelikaaslased. Ma elin pabinas, polnud ma ju kaugülekandeid üldse teinud. Tol ajal videomakke polnud, kõik läks otse. Oli peollavastatud saade ja kavas õhtusel ajal. Filme, mis olid varem tehtud, nägin ma alles eetris. Neile pidin teksti peale lugema saaltsamast Nõost. Kadus nagu kontroll ära, ei kuulanudki enam seda juttu, mis mulle seal küsimustele vastati. Nad rääkisid kõiksugu kehustustest, mida on nii palju, et õpetamisega polegi enam aega tegelda. Et mis maa seal nad on, kui peavad lehma loendama ja teab mis veel.

Minu peateinotaja Robert Vaidlo sõimas mu koosolekul ametlikult läbi - ütles, et tema ei usu, et olen mingisuguseid saateid varem teinud. Väga saant tunne oli tükk aega. Püüdsin ennast küll parandada, aga mulle ei antud tööd. Otse seda välja ei kuulutatud, kuid umbes nii see oli, et Talvik peab veel kasvama, kui ta üldse kasvab. Hooaeg hakkas ära lõppema, saabus suvi ja mu ümber tekkis vaikus. Nipet-näpet sai muidugi tehtud, aga üldiselt ei midagi. Võtsin iga kuu oma 80 rubla ja ... No tunne oli vilets."^I

^I Viiding, B "Mati Talvikust ja lõplikest tõdedest", ETV saatekava, 1982, No. 32.

Elupõlised raadiomehed on väitnud, et esimene teleesinemine on tegelikult tõeline katsumus: kas tuleb auga välja või kõrbeb. Paljud neist on just esimese proovi järel loobunud ja jäänud truuks kaamerata mikrofoniile.¹ See polnud küll esimene katse televisioonis, kuid enesetunne sellevõrra nigelam.

Aastaid hiljem on Talvik algajate kohta öelnud: "Nooruke reporter on õnnelik, et intervjuueeritav üldse midagi räägib. Alul tegeleb ta ainult endaga. Sedamööda, kuidas kasvab kogemus - hakkab ta märkama vestluskaaslast ja suunab oma rahulikkuse ka kaasvestlejasse."²; "Algul ollakse oma laadis liialt kinni, ei osata suhtlemises kaasa minna erinevate inimestega ning veidigi vanema ja autoriteetsema partneriga vesteldes küsitakse kuidagi "alt üles", nagu õpilane õpetajalt, tegelikult on nad ju võrdsed partnerid ja vestlust juhib ikkagi ajakirjanik."³

Teekord oli aga "esimene pääsuke" lendu lastud ning kahjuks mitte eriti "kõrgele". Noortesaadete peatoimetaja oli kaotanud usu noerde reporterisse. Mõistagi ei saanud olla vastuväiteid, kui "Aktuaalse kaamera" peatoimetaja Jüri Lott tegi ettepaneku tulla tööle informatsioonisaadetes. Pealegi, telemajas oli ja on käibel ütlus, kes on läbi teinud "Aktuaalse kaamera" kooli, see naljalt teistes toimetustes hätta ei jää. Selline kool oli antud hetkelgi ilmselt vajalik.

¹ Rannamäe, A "Valdo Pandi osa...", Diplomitöö, Tartu 1981.a.

² МУДАТОВ, С Диалог, Москва, 1983, стр. 6.

³ Vestlusest Mati Talvikuga

Septembrist hakkas ta AK-dele "nuppe" tegema. Suvised plaanid olid seotud siiski veel noortesaadetega. 1969. aasta sügisest jõudiski eetrisse noortesari "Kanal 13". See oli esimene katse teha meelelahutust uues vormis ja žanris. Meelelahutus oli siiani tähendanud enamasti vaid kontsertprogrammi. Muidugi domineeris siingi muusika, kuid räägiti ka tõsisematel teemadel - humeristlikult ja noortepäraselt, sekka asjalikke kommentaare noorte elust välismaal. Kõneldi hipiliikumisest, neegrirahutustest, omal kohal oli saates ka kontrapropagandistlik element. Materjali otsiti NSV Liidu noortekirjandusest, tõlgiti artikleid ajakirjast "Revesnik". Saatejuhiks oli esimesi kordi kaamera ees Tallinna Pedagoogilises Instituudis inglise keelt õppiv Enn Eesmaa. Püüti leida uusi noori andeid. Laulsid Ivo Linna, Boris Lehtlaan, Merle Ambre, pidevalt hakkas esinema Jaak Jaala. "Kanal 13" oli kaheteistkanali süsteemis uus asi - mõeldud ainult noortele. Valmis kaheksast saatest jõudis eetrisse viis. Komsomolikongressil märgiti ära, et saade on ideoloogiliselt veidi vildak - kipub vahel läänelikuks.

Mõneti oli "Kanal 13" omameodi väike eelkäija tulevastele "Käekava" ja "Palava" pudru saadetele.

Mati Talvik on selle noorte meelelahutussarja kokku võtnud nii: "Praegu ei torkaks see saade millegagi silma, siis oli üpris värske ja popp."

Ega "Aktuaalses kaameraski" niisama hoitud, sinna pidi pidevalt lugusid tegema. 1970. aastal jõudis ekraanile "Pee-gelprogramm" Mati Talviku juhtimisel ja toimetamisel. Varem oli küll tehtud nädalaringvaateid, kuid needki juba

pikemat aega kadunud. Tõllal oli see vaid nädala jook-
sul tehtud lugudest kokkumonteeritud koondplokk, nüüd pol-
nud sedagi. "Peegelprogrammid" olid esimesed "päris oma"
saated. Saatejuhiks Mati Talvik, kaastööd tegid aga tei-
sedki - Valdo Pant, Rein Karemäe jt. Lisaks päevakaja-
listele sündmustele provotseeritud teemadel reportaažid,
huvitavale informatsioonile estraadisketsid ja kupleed mõ-
ne näitleja esituses. (Praegugi on need hoiul ETV fo-
noteegis - 28 saate materjalid).

Sama "Peegelprogrammi" joont jätkati mitu aastat hiljem
käima pandud pühapäevases informatsiooniprogrammis "Aeg
luubis" (1972), mida esialgu toimetasid Mati Talvik ja
Andres Vihalemm.

Täie heega tehti seda umbes pool aastat, siis lõppes
jaks ja "Aeg luubis" muutus üsna pea tavaliseks "Aktuaal-
se Kaamera" pikemaks variandiks nagu me seda praegu
teame. Tänašeks on tegijaid mitu korda rohkem kui siis,
ja ehkki iga toimetaja püüab seda veidi omanäolisemaks
muuta, on siiski kahju, et on teatavaks võetud infor-
matsioonisaadete suur vaadatavus ja pühapäevane "Aeg luu-
bis" pole enam informatsioonisündmus.

"Peegelprogrammid" olid teinud vaatajale püsivamalt tun-
tuks pühapäevase saatejuhi. Üsna pea võis Mati Talviku ni-
me ka ajaleheveergudelt lugeda. Ikka on repertereid püütud
kuidagi gruppeerida, paremate puhul neilt õppida ning
ühtlasi nende "saladust" avastada. 1979.aastaks oli M.Tal-
vik juba üsnagi kindlalt "paika pandud". U.Mast pakub
välja kolm rühma ETV saatejuhte:

I.kuuluvad need, kes orienteeruvad põ-

hiliselt saate teemale, ka esinejaid kasutatakse vaid vahendina probleemide avamisel (Rein Karemäe, Rein Järlik, Mati Narusk jt.)

2. rühm orienteerub rohkem iseendale, esinejad on kas tahtlikult või tahtmatult iseenda avamiseks (enamik naissaatejuhte + Enn Eesmaa)
3. rühma paigutatakse need, kes püüavad avastada isikupära, vastuelusid, inimlikkust esinejais.

Auter lisab, et "meil on napilt teleajakirjanikke, kellega oleks iseloomulik kolmanda rühma telekäsitlus. Ta (Mati Talvik) huvitub siiralt oma vestluskaaslasest, eskab nendega vabalt ja vahetult suhelda ning vajaduse korral ise tagaplaanile jääda. Selline pretensioonitus on siiski näiline, sest tegelikult hoiab Mati Talvik esinejat pidevalt oma "võrgus" ning jõuab lõpptulemuseni, mida saatetegijail just tarvis. Televisioonis saatejuhi puhul võib lub kõige rohkem loomulik loomulikkus. Selles on parimate päevade Talvikul palju ühist parimate päevade Pandiga." ¹ Samasse rühma paigutab auter ka Märt Müüri.

Kui Mati Talviku enda käest uurida tema "saladust", seda, milline peab olema telereporter, arvas ta: "Olen püüdnud intervjuueritava juurde minna nii, nagu Pant läks. Kuigi ma seda näinud pole... Ta oli väga jäljendamisega ahvatlev, aga samal ajal oli teda peaaegu võimatu jäljendada. Meie laad on erinev. Ent tema sõnad intervjuuerimiskunstist - see on aabits." ²

¹ Mast, U "Kuidas meeldida vaatajale?", Edasi, 24. jaanuar 1999. a

Eraldi reeglitena pole Talvik oma nõudeid reporteritele välja teenud, kuid ilmselt ta ise peab alati silmas järgmisi tegureid:

- + Reporterite kõige hullemaid jooni on äärmine võhiklikkus. Mõne teemaga kimpu jäädes ei tehiks häbeneda konsulteerimast oma kelleegidega või mõne vastava eriala spetsialistiga.
- + Tuleb olla väga tähelepanelik kuulaja. Mõnikord on tarvis ära kuulata niisugusegi jutt, mida sul saate jaoks üldse vaja ei lähe ning siis kaasvestlejat järk-järgult juhtida sinnapoole, mida sul vaja. Peab olema kommunikatiivne, igast asjast rääkima.
- + Inimene peab aru saama, et sa pürgid töö poole. Ta peab sind hakkama usaldama ning tal peaks tekkima soov sinuga vestelda.
- + Tuntud esinejal on sellevõrra lihtsam, lähed nagu vana tuttav. Aga siis tuleb see ka säilitada, et jah-jah oled tuttav küll.

"Loomulikult tuleb üle aidata kaamerahirmust, luua normaalne atmosfäär. Kriitiliste lugude puhul aga kaamerad ja valgus aitavadki vahel. Lisaks räägid ise ka pidevalt ja inimesel ei jää muud üle, kui hakata end kaitsma või asja selgitama. See on paljuski balansseerimine eetika

piirimail."I

Mati Talvik pidas juba oma ajakirjanikute hakul kinni kirjutamata seadustest mitte esitada intervjueeritavale kindlaid küsimusi enne lõigu filmimist või saate salvestamist. Vastasel korral kaoks esinemisele vajalik loomulikkus ja vahetus.

ETV reporterid on läbi aegade väga tõsiselt suhtunud nii publitsistlikes saadetes kui ka AK infolugudes montaaži. Ei leha vist naljalt teleajakirjanikku, kes tehtud pala monteerimise vaid režissööri ja monteerija hooleks jätab. Ka Talvikul kuulub monteerimise staadium loomuliku tööjätku hulka. "Montaaž on möödapääsmatu kõige erinevama materjali vastandamisel ja ühendamisel telepublitsistika mitmeplaanilisuse ja rikkuse nimel. Montaaž kõikidel kujundi tasanditel - kujutis, heli ja sõna." Eriti oluliseks muutub kujundliku mõtlemise oskus filmide ja ka pikemate probleemsaadete puhul. Sinna oli veel veidi aega. Enne tulid meelelahutussaadet, tel perioodil peamiselt videolindi vahenduseta - enamasti otse sündmuspai-
galt...

MATI TALVIKU LOOMING 1971 - 1978.

Meelelahutuslikust publitsistikast "Käekavas" ja "Palavas pudrus" tõsiste reportaazlike ja portreesaadeteni "Oma silmaga" ja "Päevast päeva".

Kõrs televisiooni sünniga algasid ka vaidlused - kas televisioon on iseseisev kunstiliik või mitte. Tänaaks on võitluste tulisus kadunud, aeg on näidanud, et ka dokumentaalne elupilt võib pakkuda psühholoogilist pinget esteetilist elamust.

"Tegelikkuse peegeldamise võimalused on raadiol ja televisioonisil avaramad kui "traditsioonilistel" kunstidel. Nad on nii vahendajad kui loojad. Nende väljendusvahendid kannavad informeerivat häält ja pilti, sobivad nii elust teatamiseks kui publitsistlikuks mõtiskluseks elu üle. Informatsioonilisus ja kunstilisus on raadio ja televisiooni väljendusvahendite kaks peelust, mille vahele mehub veel rida paeluvaid dokumentalistikalt kunstilisele elupeegeldusele üleliivaid vorme."^I

Traditsiooniline käsitus jagab ajakirjanduse, sealhulgas ka televisiooniajakirjanduse žanrid kolme suurde rühma: informatsioonilised, publitsistlikud ja kunstilised. Kuid paljudel juhtudel esutub selline jaotus praktikas võimatuks. Praegu võtavad isegi televisiooniudised üha publitsistlikuma iseloomu, nii sisult kui vormilt. Võrreldes teiste kanalitega on televisioon rohkem esile tõst-

^I Triikkel, I "Ringhääling eile ja täna", Tln. 1977.a.

nud autori. Sellega on kaasnenud publitsistliku elemendi tugevnemine, läbi subjektiivse suhtumise objektiivse fakti esitamine. Publitsistika TV-s ei tähenda aga sugugi ainult pikki arutlevaid probleemsatteid.

M. Talvik tuli televisiooni reportaazi kõrgajal. Selleks, et olla oma eelkäijatest veidi erinevam, omanäolisem, pidi ta endaga tooma ka midagi uut. See uus oli meelelahutuslik publitsistika.

Seitsmekümnendatel aastatel oli meelelahutus tõusnud ka mitmete sotsioloogide huviorbiiti. L. Kogan uuris hedonistliku funktsiooni tähtsust televisioonis ja selle mõju auditooriumile. Artiklis "Meie ja kaasaegne televisioon" kirjutas ta: "... hedonistlik funktsioon ei kuulu pärisosana vaid kunsti juurde ning kaugeltki mitte kõiki tele-saateid ei saa me nimetada kunstilisteks. loomulikult on televisiooniski selle funktsiooni iseloom veidi teistsugune kui "suures kunstis". Erinevalt raadiost nõuab TV keskendatud tähelepanu." Ta toob välja mitmete uurimuste tulemuse-na, et palju rohkem vaadatakse neid saateid, kus on sees ka meelelahutuslik element. "Kõige tõsisematest ja keerulisematest probleemidest võib alati rääkida lihtsalt, eredalt ja huvitavalt. Seni, kuni me ei arvesta selle funktsiooni osatähtsust, võime kaotada suure osa oma vaatajas-konnast. /.../ Võime täheldada vaatajate suurt huvi informatsioonisaadete, sise- ja välispoliitika, ka teaduslik-uurimuslike tsüklite vastu, kuid huvitatus neist teemadest on suurem kui konkreetsete saadete prestiiž. Eriti nädala-lõpus ootab inimene programme, mis võiksid talle pakkuda meeldivat puhkust ja meelelahutust."²

1971. aasta tõi meie vaatajalegi senisest erineva meelelahutuse. Jutuajamistel "SEMPORE 71" (сөмһар һо рһһһрһжы). pandi paika programm, mis stsenaariumis sai endale nimeks "Käokava". Saadet hakkasid kordamööda tegema Rein Karemäe, Andres Vihalemm ja Mati Talvik. Alustas Rein Karemäe. Esimese saate (2. okt. 1971) annotatsioonid telelehele olid formuleeritud saate eesmärgid: "Neid on mitu: koondada tele rahva jõud laupäevaõhtu sisustamiseks, koostada niisugune kava, mis rahuldaks erineva maitse ja huviga vaatajaid, pakkuda põnevat ja huviga jälgitavat informatsiooni, kutsuda kaasa elama igapäevaste probleemide lahendamisele."

Nädala võrra hiljem tegi oma esimese "Käokava" Mati Talvik. Väljavõtte taas telelehest: + seekordsed teemad on tuttavatest ja sellest, mida 99,9% inimesi on kogenud

+ muusikapõimiku panevad kokku "Targa rehealune", Artur Rinne, "Credo" ja trio Toomas, Taivo, Tiina.

Igal autoril - saatejuhil oli oma lähenemine, ülesehitus ja "nipid". Saate pikkus - 1,5 tundi. M. Talvik on öelnud, et tavalise kompositsiooniga saadete optimaalne pikkus tema jaoks on 30 minutit, kui saade on pikem, peab see olema osade kaupa erinevalt üles ehitatud, käsitlema väga huvitavaid teemasid. Oma "Käokavad" jagas ta kolme ossa:

1. Esimeses osas oli kõne all mingi ühiskondliku kõlapinnaga teema (algussaates oli selleks näiteks letialune kaubandus ja "käest kätte" müük).

2. Teise osa moodustas alati muusikaline pooltund.

3. Kolmas osa - üks esimesi katseid ETV ajalooos teha nn. "talk-show'd". Räägiti põne-

vatel teemadel. Oluline oli nii teema huvitavus kui kõneleja isiksus. Vestlust juhtis saatejuhina M. Talvik, studiosse palutud inimesed küsisid ja kuulasid.

Taastame mõne lõigu saatest: On otsesaade ning seepärast praeguse telepublitsistika alalised kaaslased - montaaž ja parandamine võimatud. Kaamerad on paigutatud Kirjanike majja. Üks näitab esinejaid, teine sündmusi tänaval, kolmas dubleerib vajaduse korral nii üht kui teist. Saatejuht tutvustab esinejaid - need on miilitsatöötajad ning jutuaineks "käest kätte" müük. Kaamerad näitavad tänavat. Seal pakub üks spordikotiga mees möödujatele võid müüa. Eelnevalt on saatejuht selgitanud, et kauplev mees tänaval on tegelikult teletöötaja. Sündmuski seega provotseeritud. Esimesed inimesed keelduvad, teised kõhklevad, aga juba ostavad. Ostjaid leidub veelgi. Esimese võipaki müügist möödus 2 minutit, nii tegelikku kui eetriaega. Ostjad palutakse aga Kirjanike majja ning nendega jätkub intervjuu seal. Toimuvat kommenteerivad miilitsatöötajad.

Ünasti näeme sündmusi tänaval, Spordikotiga mees pöördub taas inimeste poole, kuid need ei saa temast aru. Selgubki, et tegu on prantsuse ansambli "Menestrelid" liikmetega. Käivitub lint fonogrammiga, kaadris lauljad, feeniks vanalinn. Intervjuu käigus mängitakse välja sõna "menestrelid" ning feon aitab tugevdada üht episoodi teisega.

Talvikul oli vaistu leida paeluvaid teemasid ja anne neid huvitavalt välja pakkuda. Saadetegei reklaam telelehes lausa kutsus vaatama. Illustreerimiseks veel näiteid telelehest: + kui mitte midagi ei mõtle, tulevad pähe igasugused huvitavad mõtted

- + telefon vanni ja loomaaed postkasti
- + viinerid varjatud kaameraga
- + valitud katkendeid kaebuste raamatust
- + tango iluduskuningannaga
- + veel kord köiest ja kiirabis
- + seelikuga Edinburghist ja eesliga Floridast
- + dialoog õlleautomaadiga
- + vähelevinud teooriaid kaustikust "OO"

Selliste nõ. "mitmekihiliste" saadete puhul on loomulik, et tekib raskusi erinevate süžeede orgaanilise sidumisega. Just sellest aspektist oli tel ajal kuulda ka kriitilisi märkusi.

Kergem peelnud leida ka sobivaid estraadinumbreid. Saatest saatesse esinesid sageli ühed ja samad lauljad ning esitav polnud ette valmistatud konkreetse saate jaoks, vaid rohkem kokku sobitatud. (Teine lugu oli hilisemate, nõ. saate oma ansamblitega - tuletagem meelde kasvõi Talviku "Aeg luubis" jaoks spetsiaalselt loodud ans. "Palderjan", mis hiljem iseseisvalt oma lavaelu elama hakkas.)

"Tõsiseks puuduseks esimeste saadete puhul oli antud informatsiooni väike esatähtsuse estraadiprogrammi kvaliteedi kõrval, liigne meelelahutuslikkus. Siit ka saadete kriitika, püüe muuta orgaanilisemaks informatsiooni ja muusika ühendamist. Järk-järgult hakkas silmanähtavalt muutuma nii see kui teine. Viimases tsüklis "Palav puder" omandasid need muudatused palju kindlamad piirjooned. Kui saates "Aeg luubis" hoidis informatsioon kanoonilist struktuuri, kommentaatorite poolt toodud faktid teatasid päeva tähtsamatest sündmustest, siis saates "Palav puder" oli informatsioonil teistsugune osa. Traditsioonilises vormis anti harvad, mittetüüpilised fak-

tid, mille eesmärk oli mitte infermeerida üldsust päevakorral olevatest sündmustest, vaid pöörata tähelepanu pisiasjadele, panna vaatama tavalisele teisiti, anda toitu mõtlemiseks."¹

Alguses oli lähtepunktiks vaid huvitava otsimine, sest nii "Käekava" kui "Palav puder" (1973) olid tehtud meelelahutus-
saadete sildi all. Üsna varsti võis tunda juba ka kindlat autoripositsiooni. Ilmselt käis Mati Talvik intuitsiivselt Sean O'Casey ütlemise järgi: "Humeristi jaoks pole miski liiga ülev ega madal, ta seisab aust ja usust kõrgemal ning on religiooni või mõistuse võimul alles alati arukuse säilitanud." Öeldakse vahel, et neil teemadel ei tohi - liiga püha. "Kuidas" - muutus siin määravaks. Tegemist põlnud elus vaid naljaka leidmisega - läbi huumorimeele ja heaseovlikkuse rääkis saatejuht tõsistest asjadest.

Oma saadetes "Palav puder" tõi ta vaatajate ette kummaliste, ebatavaliste inimeste galerii. Võib tunduda üllatav, et nendega üldse jutu peale saadi, kuid nähtavasti lähtub see paljuski ajakirjaniku enda isiksusest. "Ma püüan intervjuud läbi viia nii, et kutsuda nende inimeste vastu kaastunnet, mõistmist, kõik pole ju ühesugused ja ei tasu kiirustada kohut mõistma, haletsema, keelt peksma, ise teadmata, et..."²

Kes nad siis olid? Ehk on vanemal ja keskmisel põlvkonnal veel üht-teist meeles. Teen vaid põgusa tagasivaate: + tsirkuseartist - naisjõumees, kes vaataja silme all ka saatejuhi seljatas; + naine, kes peab korri ja kasse, kelle kohta on naabritelt tulnud mitmeid kaebusi, kuid keda töökohas

¹ Эльманович, Т., Образ факта, Москва, 1975.

iseleomustatakse hästi, kes on olnud insener ja projekteerinud ning ehitanud ise oma hoolealustele maja; saates jäeti ütlemata, et sügavamad põhjused hulkuvate leomade pidamiseks said alguse sõjapäevil Leningradis...; + ajakirjanik-erak, kes iseendale lehte tegi ja metsa ereli ehitas. Inimese elukäigust ei saa alati kõike valjul häälel rääkida, kuid selleks, et oma turvalist elu elav "keskmine kodanik" veidigi panna mõtlema, kaasa tundma, elu laiemalt haarama - on see vajalik. Palju sõltub siin ajakirjaniku tajutist, maitsest ja kogemusest.

"Igal ajakirjanikul on palju selliseid lugusid varuks, kuid tavaliselt need "ei käi teemaga kokku". Ja nii ma töötasingi läbi selle, mis seisab harjunud teemade vahel. Heidan sinna pilgu - rahulikku, seisvasse ellu, ja näen - seal on neid otsatu hulk."^I

Inimesed ütles Mati Talvik endal meelde jäävat. Kartoteeki tal tel ajal põlnud. Kui tuli aga ridamisi ette valmistada "Ainult üks miljon", "Rahva sõda", "Aastad ühises peres" ei saanud läbi materjali süstematiseerimata. Vaid üksikute kurioosumite ülestähendamisest ei piisa, vaataja on nendega juba äraagi hellitatud. Üllatuslik fakt muutub "pärliks" siis, kui ajakirjanik annab sellele oma subjektiivse värvingu. Lisaks mitmete kasutada olevatele teatmeteestele on hea kui ajakirjanikul on käepärast ka oma informatsiooniallikas.

Kuna käesoleva töö autor ei saa oma meoruse tõttu kuigi eredalt mäletada tellaseid saateid, testun Tatjana Elmanovitši omaaegsele mägemisele: "Tundub, et autor seab
I Эльманович, ТТ, Образ факта, Москва, 1975.

iga kord endale eesmärgiks teha "ainult meelelahutuslik saade", täites selle arhiividest leitud kuvipakkuvate faktidega, kuid kehe ilmub elav inimene, ja see kannab juba suure publitsistika ääretutele aladele. Rikkudes kompositsiooni proportsioone, ühtsuse nõuet, mille poole ta ise püüdis, ei hooli vahenditest, et esitada teda ärevaks tegevast saatust võimalikult täiuslikumalt, silumata vasturääkivusi, hämmastavat inimeses, varjamata nii positiivse kui negatiivse kummalist ühinemist.¹

Talvik jätkas etsinguis, et meelelahutuslikku ja publitsistlikku veelgi orgaanilisemalt siduda, varustatuna rikka fantaasia, aktiivse suhtumise ja kiire reaktsiooniga. Välistest seostest ja elementidest jäi väheks ning müüdi püüab ta leida suuremat emotsionaalsust ja sisemist seost sellesamas informatsioonis.

Oma saateis kasutas Talvik ka Pandilt õpitut: ajakirjanduses ja elus pole kaht asja, mida ei saa ühendada - seos on vaja vaid leida. Ta on elanud heelas ja leidlik õpilane. On avaldatud arvamusi, et just oma meelelahutuslikes saadetes erinevate peeluuste seostamise kunstis tõusis õpilane õpetajast isegi kõrgemale.

Palju oli etsesaateid - see dikteeris ka rütmi. Lasti käiku provokatsioonigi. Impreviseeriti palju. V. Sappak kirjutab oma raamatus "Televisioon ja meie": Tõepoolest, pole midagi orgaanilisemat ja köitvamat kui improvisatsioon, ükskõik, mis kujul see ka ei toimuks. Kuid kordame, pole midagi talumatumat surnud näitemänguks tehtud improvisatsioonist kui "serveerimise vermist".² Talvikul õnnestus neid

¹ Эльманович, Т., Образ факта, Москва, 1975,

² Sappak, V. "Televisioon ja meie", Tln. 1965.a., lk. 87

karisid vältida. Täiel määral käivad ta loomingu kohta ka S. Muratovi sõnad: "Kui vestluskaaslased käituvad kaamera ees samuti kui tavaliselt, avalduvad selles telereporderi eskused. Võib öelda, et nende käitumise suundimatus on võrdelises sõltuvuses dokumentalisti eskusega saavutada psühholoogiline kontakt oma kangelastega./.../ Ekraanidialeogis osalejatel on tegelikult üks ja seesama ülesanne. Ja siin on tõepoolest raske öelda, kelle töö on kaalukam - kas selle, kel on, mida öelda või selle, kel on, mida küsida."^I

"Palava pudruga" samasse aastasse kuulub ka "Laupäevaõhtute" sari (okt. 1973), mis valmis koos Andres Vihalemma, Rein Järliku ja Valde Pandiga. Üldistes joontes jätkas see "Palava pudru" traditsioone ning teleprogrammis ikka "Õhtu naelana" - kaks korda kuus üks tund.

Meil on suhteliselt vähe uuritud teleajakirjanike loomingu. Nad ise pole samuti kuigi agarad oma kogemusi ja mälestusi kirjasõnas avaldama. Vajalik oleks see siiski. Üks vähestest, kes teleloomingu on püüdnud aega ja ruumi paigutada, on Tatjana Elmanovits. Kui ilmus tema raamat "Fakti kujund", oli Mati Talvik ETV-s töötanud seitse aastat. Raamatu lehekülgedel seisis ta nimi kõrvuti selliste mees- tega nagu praegu juba kerüfeeks tunnustatud Valde Pant ja Rein Karemäe. Üks põhjustest oli ilmselt ka see, et Talviku saated olid üle kasvanud meelelahutuse kitsastest raamidest ja kogunud laialdase vaatajaskonna.

"Suurenenud on meelelahutussaadete maht ning avardunud arusaamine meelelahutuse sisust ja funktsioonidest. Kõigile on saanud selgeks, et heal meelelul ei ole üksnes emot-
I Муратов, С, Диалог, Москва, 1983.

siensaalne, vaid ka materiaalne väärtus. Mis võib olla parem televisiooni eesmärgist vabastada inimesed pärast päevatööd pingest ja luua hea tuju. Paraku ei ole seda lihtne teha. Vähemalt niisugused on "Laupäevaõhtute" kogemused. Edu saatis neid programme, kus tegijail oli peale ajaviite ka midagi tuumakamat öelda./.../ Üldse on praktika kinnitanud vajadust mitmekesistada meelelahutusprogramme informatsiooniga ja informatsiooniprogramme ("Aeg luubis") meelelahutusega."¹

Aja möödudes vahetusid tegijad, muutusid pealkirjad. Pika-peale oli end ammendanud saatevorm. Üsna kriitilised toonid kostusid ka meie kultuurilehe veergudelt: "...Nüüdsed kalendrikuuõhtud - kui palju on neis trafaretti, meelelahutussaadetele ebakehast ametlikkust, külmust, fantaasiavaesust. Oleks aeg korraldada uusi õhtuid uues vormis. Mitte koguda Eesti eri paikadesse rahvast ühesugustesse saalidesse ühesugustele kontserditele ühesuguste saalist võetud juhuslike intervjuudega, vaid püüda juba iga saate vormi kujundamisel tabada paikkonna kerdumatust, teha mitte ainult lavastatud intervjuusid, vaid kaameratega ka tänaval julgelt seigelda?"

Ja jälle meenusid kunagised Mati Talviku meelelahutussaated, kus iga kord oli varuks üllatusi, uudiseid, ootamatuid kohtumisi ja - mis peasi - tervet õhtut läbis värske leeminguvain."²

Tänaseks tundub meelelahutussaadetes aeg seisema olevat jäänud. Neid on vähe ning nii vormilt kui sisult üsna-

¹ Jürje, P "Neerim meie peres", kogumikust "Aeg trükis, eetris, ekraanil", Tln.I976, lR.64

² Normet, I "Telekommentaar", Sirp ja Vasar, 30.sept.I977.a.

gi väheütlevad. Taeline "kinnikülmumine" tundub pikem protsess olevat. 1983.a. retsensioonis kirjutas Talvik ETV meelelahutussaadete kohta: "Minu subjektiivne hinnang praeguse meelelahutuse kohta on kriitiline, vormuud pole see mingi ühe või teise ebaõnnestunud saate põhjal. Pigem võiks öelda vastupidi: harvad õnnestumised pole seda arvamust suutnud muuta. Üldhinnang: sisuliselt nüditud, aeglaselt-igavalt liikuva mõttega, vormiliselt tava- ja eetuspäraselt lihtsakoelised./.../ Joon alla - naljavaesus, kriitika-satiiri puudumine, väike vormivalik, tingimata tõsi-tark-olla tahtmine, liigselt mälutud sõnaveol, milles mõtteid napilt, meelelahutust mitte üldsegi."^I

Peale "Laupäevaõhtute" tuli M. Talvikult veel ridamisi sarju ja üksiksaateid, kus ta autor, teimetaja või saatejuht oli. Küll suveõhtutel puhkaja meele lahutamise "Suvetiirus" (1972, 1973, 1976; "Suveõhtu" 1974), küll kommentaarid laulu- ja tantsupidudele, keerifestivalile jne.

NSVL 50. aastapäeva eel jõudis eestriisse saade "Giidita", kus lähedamas vormis püüti lähemale tuua teiste rahvaste kombeid, tavasid ja harjumusi. Teistesse liiduvabariikidesse ei mindud lihtsalt ekskursioonile, vaid meie vaataja sai esavennasrahvaste elust-elust nende eestlaste vahendusel, kes olid seal olnud pikemat aega, elanud ja töötanud, mitte vaid turismireisil või ekskursioonil käinud. Ekraanil toimub kõik ikka vaataja huvides.

Talviku juures ilmas veel üks joon - meie reporteritele vast mitte kõige omasem - ideede generaatorina jagas ta oma mõtteid ja ideid haldkäteliselt, innustades teisigi.

^I Talvik, M "Retensioon ETV meelelahutussaadete sisust ja vormist", ETV probleemretensioonid, 1983.a.

Meelelahutussaadete perioodil tegi Talvik mitmeid kontsertfilme. Esimene kannab küll aastanumbrit 1970, pealkirjaks "Duett - duell", stsenaarium kahasse Leo Karpiniga. Järgnesid filmid taidlojatest: "Rannameelediad" (1975.a. Kiievi nim. kolhoosi isetegevuslastest), "Kodurand" (1976.a. "Saare Kalur"), "Naaberrannad" (1977.a. "Hiiu Kalur" ja "Läänne Kalur"), "Vabaõhukontsert" (1977) ja "Suveviisiid Võrtsjärvel" (1978).

Ka muusikafilm on emameedi dokument ajast ja inimestest. Tänu filmiläändeile on talletatud intervjuud selliste suurmeestega nagu Dmitri Šostakovitsi ja David Oistrakhiga. M. Talvik jõuab telefilmis ka reporteri rollis olla. Irene Lään on võrrelnud küsija osa telesaates ja -filmis: "Saates on reporter kaasvestleja, kommentaator, saatejuht. Telefilmis peab olema kogu tähelepanu koondatud kangelase avamisele, sündmuse lahtimõtestamisele, küsimusedki sellised, et saaksid oodatava vastuse, reporter ise on sunnitud asuma tahaplaanile. Intervjuu telefilmis on kindlasti osa filmi eesmärgist, mitte aga eesmärk omaette, nagu seda sageli saadetes juhtub."¹ Film seab reporteri ette uued ülesanded. Saade on tavaliselt aja- ja päevakajaline, filmikaadrid peavad jääma tänasest emameedi kroonikaks.

1974. aasta sügis tõi esimese tõsisema publitsistliku saate. Algas M. Talviku ja R. Koremäe keestöö sarjas "Oma silmaga". Autorid viisid vaataja paikadesse, kuhu oma silm ei ulatu. Käidi Tammsaaremail rekonstrueerimistöde käiku kaemas, V. Kingissepa nimelises Teraviljasaaduste Kombinaadis, Lahemaa rahvuspargis, ja kui 1978. a. sarja jätkati, vaatas Talvik

¹ Ляэн, И., Репортаж о репортере, Сов. Эст., 13. сент. 1980.

oma silmaga üle tööde seisud olümpiaehitustel. See oli esimene saade Mati Talviku loomingus, kus puudus meelelahutuslik element. Samal ajal jätkusid "Viitevisiooni" kuuõhtud, sari "Uudishimu" suvel "Suveõhtu".

1975. aasta suvel oli kavas Eesti TV 20. aastapäevale pühendatud mälestussari - erinevate pealkirjade all - "Pildiraadie", "Kodukine", "Vaatelevi", "Lai ekraan", "TV tulevik". Esinejateks Valde Pant, Klaus Mikko, Ervin Martinson jt. Kahju, et neid saateid enam videoteegist ei leia. Kordussaade oli sügisel, kuid pärast seda kustutati. Ometi oleks müüdi, ETV 30. aastapäeva künnisel neid huvitav vaadata. Vanameistrite esinemist võinuks näha ka noorem põlvkond, kel müüdses on vaid "mälestuste mälestused".

Mati Talviku jaoks oli sel sarjal enamoodi väärtus ja kaal - esimene saade suurema arhiiviuurimistööga. Hiljem tuli "Õhtu Valde Pandiga" (28. jaan. 1978) - ettevalmistuselt ja töölt samuti mahukas ning selle saate puhul oli sisemine kontroll väga tugev.

Televisioon, nn. elektroonse pressi üks alaliike, sõltub palju tehnilisest baasist. Videomagnetofonile salvestatu lubab montaažiga saadet mitmekordselt tihendada, annab uusi võimalusi. Otsesaadete aeg on kadumas ning koos sellega saagi ka "valmiselek nr. I".

Vaatajagi rõõmustas koos tegijatega, kui 1976. a. sügisest telelehest lugeda võis: "Eesti teleajakirjanikud said oma käsutusse paindliku aparatuuri, mis peaks andma võimaluse saateid tunduvalt pildi- ja sisurikkamaks muuta. ETV-le muretsetud uus kodumaine salvestusbuss tegi võimalikuks ka uue saatesarja "Eestimaa, Oktoober 76" eetris-

se jõudmise. Saatesari on mõeldud peegeldama tööinimeste oktoobripühade eelseid saavutusi erinevates eluvaldkondades." Külastati põllumehi ja kalureid, ehitajaid ja kaevureid, viibiti mitmes suurettevõttes nii Haapsalus, Viljandis, Karksi mägedes kui Eesti Põlevkivi karjäärides.

Seitsmekümendate aastate keskpaiku oli Eesti Televisioon jäänud vaesemaks kahe ajakirjanikuisiksuse võrra - Valde Pant puhkas juba Metsakalmistu vaikuses, repertaažide meister Rein Karemäe oli töökoha vahetanud Kinematografistide Liitu. Talviku kontes oli hulk meelelahutussaateid, mõned noorte- ja lastesaated, ülekanded mai- ja oktoobridemonstratsioonidelt ning tõsisemasse publitsistikasse kuuluv sari "Oma silmaga".

Teleprogrammist olid kadunud portreesaated. Teimetaja Rein Varraku ja Mati Talviku koostöös sai ilme sari "Päevast päeva" (1977). Vaatajate üllatati seegi kord. Ekraanil polnud ammu tuntud-teatud inimesed, ka mitte taolised emameedi haruldase saatusega nagu "Palavas pudrus", vaid tavalised tublid tööinimesed rahva hulgast. Esinejaid saateisse valides peeti kinni põhimõttest - "mitte liiga kuulsaid". Igal portreeritavaal oli oma arvamus maailma asjade kohta, need olid inimesed, kes oma aiavärvavast kaugemale tahtsid ja oskasid vaadata.

V. Sappak kirjutas, et igasuguse saate objektiks televisioonis on inimene, lihtsalt inimene. Seda väärtuslikum on omapärane, erksa närvi ja maailmatajuga isiksus. "Fakt ajalehesõnumis, kuulnud kiidusõnad, usalduslik nõuanne ja ka isiklik kontakt on meid alati ilmeksimatult juhatanud inimeste juurde, kelledega kehtumisest oleme saanud palju juur-

de meie, kindlasti on mõndagi olnud kõrva taha panna tele-
vaatajail. On olnud palju erinevast mastist naisi ja mehi,
töölisi ja kolhoosnikke, autojuhte ja tüürimehi, agrotee-
me ja direktoreid, revolutsiooniveterane ja lihtsalt pen-
sionäre, enamikku neist ei tunne laiem avalikkus."¹

Sarja võttis kokku lõpusaade, kus kõik 21 esinejat stuu-
diesse ühisesse vestluringi olid palutud. Hiljem lisandus
7-saateline tsükkel sama pealkirja all Rapla inimestest
(1978).

Talvik lasi oma "kangelastel" jääda iseendaks, püüdis neid
oma loomulikkuses ekraanile tuua, ei teinud neist televisio-
onivahenditega "passipilte".

Nüüdseks on konstanteeritud, et "elame ju lõputult pert-
reesaateid näinud ja raske midagi uut välja mõelda".²
On loomulik, et püütakse leida üha uusi verme ja vahen-
doid, "nippegi" inimese avamisel.

"Küllaltki vaba vestlus, mida Talvik intervjuueeritavatega
tävatses pidada, ei mahu muidugi saateaega ja on enesest-
mõistetavalt ka pisut laialivalguv. Siinkohal võib öelda, et
montaažilaua või videomagnetofoni juures avaldub veel üks
Talviku tugev külg: réziilise, dramaturgilise mõtlemise es-
kus."³

Esimene "Päevast päeva" portree oli Vilma Tõeväljast, meie
ainsast naistüürimehest, kellest üleliidulisse sarja "Nõuke-
gude naine" valmis ka telefilm. Oma filmis "Vilma" arendas ja
süvendas Talvik teemat, mida saate ettevalmistamise napp
aeg teha ei lubanud. See oli ta esimeseks autorifilmiks.
"... kuigi Vilma Tõevälja meenutus dramaatilistest hetke-

¹ ETV saatekava, 1977, Nr.37

² Tiisväli, H "Nädal 21 - 27november 1983", ETV probleemre-
sensioonid, 1983.a.

³ Bergmann, T "Peolel teel", ETV ajaloo kõgumiku käsikiri

dest kõlab nii argipäevaselt, kannab see kõik töö- ja elu-
armastuse ideed. Kõlava paatoseta, tagasihoidlikult, kuid
veendunult. Tuletagem meelde - eks ole see ju Mati Talviku
kui kegu publitsisti töö peateema."¹ Film valmis 1978.a.

Sama saatesari andis veel mitu teemat, mis filmideks
vormusid. Ta on elnud enamasti nii stsenaarist kui režis-
söör, kui vaja - reporter. Teame andekaid operaatoreid, kes
oma filmi praktiliselt üksi valmis teevad ning seetõttu ele-
me sageli operaaterit kõige tähtsamaks filmiloojaks pida-
nud. (Teisiti ei saaks see Rein Marani, Mark Soosaare jvm.
puhul ellagi.) "Kuid aeg on näidanud, et telefilm nõuab
ka asjatundlikku režissööri ja stsenaaristi, kes tunneb
hästi teemavaldkonda ja elustikku, kes oskab professionaalselt
ja meisterlikult läheneda kangelasole. Siin on elava televi-
siooni kogemus suurepärase abilise."² Talvik on tihti saanud
algtooke filmideks just oma saadete probleemistikust ja esi-
nejate isiksusest. Ta töö on kinnitanud seaduspära, et tele-
ekraani mõlemad poolused - telefilmid ja -saated on oma te-
maatikalt tihedalt seetud.

Mati Talviku repertaažide ja portreesarjade aeg (saated
"Oma silmaga", "Päevast päeva", "Esimese kevade repertaažid")
oli omameedi üleminekuperioodi tõsisole, ka poliitilisele
publitsistikale. Mõne aja pärast jõudis eestrisse suursari
"Ainult üks miljon" - "Rahva sõda" - "Aastad ühises peres".
Kes on siis Talvik - kõikotegija? Kõõis vaataja, arutle-
sid kelleegid. Siiani on arvamusi rohkem kui üks:

H. Oidermaa; "Talvik on hea ansamblimänguga. Ta on mõnus
jutuvestja, kelle tõeline anne oleks elaud inimestele meele-
lahutust pakkuda."

¹ Ojatalu, Ü "Arutlusi kommentaarist ja tema filmist", ETV
saatekava, 1978, Nr. 34.

F.Undusk: Ta en praegu oma võimete tipul, õiges kehas, aga ta ei saa teha kõike, mida tahab.

E.Eesmaa: On inimesi, kes suudavad kõike teha - Talvik, Šein, Vähalemm. Kui Karemäe ja Pant tegid oma kitsamat teemat, siis järgmised on teist teed pidi läinud. Tellal oli ka televisiooni mõju suurem kui praegu.

T.Elmanovits: Mul en kahju, et ta lõpetas nende inimeste portreerimise. Mõistan, et oli vaja head prepagaandameest, kes teeks kerralikke, mõutavaid saateid. Siin on Eesti TV mõrkus: ta pole nii rikas, et lasta andekal inimesel elada oma elu. Minu meelest tuli Talvik liiga ruttu nn. harilike saadete valdkonda. Midagi väga huvitavat oleks veel võinud juhtuda, sest tema inimeste ebatavaliste saatuste taga, nagu selgus, oli ikka ka dramaatiline ajaloesündmus. Lõppkokkuvõttes ei elnud need juhuslikud biograafiad. Ja nii või teisiti algas neist tema kontakt ajalooa, teeks tehnoloogiat, mida ta sai Karemäe repertaažidest, ja eeskujuna, milleks en talle Pant.¹⁴

Talviku endagi käest en seda küsitud. 1982.a. telelehes en temapoole vastus: "Tihti en nii, et töötades ühes teime- tuses, näiteks meelelahutuses, jääb see peenar, mis sulle kätte en antud, kitsaks, sinna ei mahu mitte kõik teemad. Ei sebi või ei ole küps neid sebitama. Ma püüdsin meelelahutuslikus vormis käsitleda küll ka tõsisoid asju, isegi ajalugu võib näidata huumori kaudu, meie minevikus en traagiline kõrvuti naljakaga. Kuid lähiminekü üle muiata en vahel raske. Ma ei räägi sõdadest, ma räägin sellest,

1,2,3 Kohtumistelt ETV juhtivate ajakirjanikega 1984.a. aprillil.

4 Elmanovits, T "Räägitakse: autorifilm. Missugune en selle mõiste ajalugu? ETV ja ty, osa autorifilmi kujunemisel", ETV ajaloo kogumiku käsikiri, II osa

mis naeru vajaks, kuid me pole alati veel võimelised isendi üle naerma, paljudel juhtudel pole auditeerium selleks ette valmistatud.

Ühe sõnaga, tundsin vajadust asuda olulisi ühiskondlik-poliitilisi teemasid käsitlema. Pealegi oli sellele temaatikale orienteeritud kaader hõredaks jäänud."¹

Tulevikuplaanidest rääkides ütles Talvik, et esikohal tahaks heida ajalooteemat. Mida sügavamale süüvuda, seda huvitavamaid seoseid võib leida. Perioodiliselt peaks see koguaeg tööväljas püsima.

Järgmise heaja peaanidesse on võetud kriitiline, aktuaalne, meie ümbritsevat elu käsitlev publitsistlik saade, tööpealkirjaga "Reporteritund".

Plaanis on tagasi pöörduda ka nn. "kergemate" saadete poole. "Meelelahutuse vormis teostatud publitsistika võimlusi on meil ikka veel äärmiselt vähe kasutatud. On patuasi, et tee peoldekumentaalne meelelahutus, mida me kunagi viljelesime eä ole järgijaid leidnud, sellel on ju tegelikult suur mõjujõud."²

Üht-teist on tuleviku jaoks varus. Et Talvik meelelahutusele veel kadunud pole, näitas 1984.a vana-aasta õhtu väike programmi.

MATI TALVIK ETV ESIREPORTERINA 1979 - 1985.

Ajaloo-uurimuslikud tsüklid "Ainult üks miljon" - "Rahva sõda" - "Aastad ühises peres".

Kriitilised saated "Terav pilk" ja probleemsaadet "Kohalik huvi".

25.veebruar 1979.a. Ekraanil oli esimene saade sarjast "Ainult üks miljon". Annotatsioonist: "Üldjoontes oleme ju kõik sündmustega tuttavad. Kuid ajalooraamatute nappide ja kokkuvõtlike ridade taga on elavad inimesed oma unistuste ja püüdlustega, on ohvrid ja kaotajad, kümned, tuhanded inimsaatused, segadus ja peataolek kõrvuti kindlameelse huviga".^I Sari nõudis senisest ulatuslikumat eeltööd. Tähelepanelikum vaataja oli ilmselt juba märganud, et eelnenud aasta lõpul võis Mati Talvikut suhteliselt harva teleriekraanil näha. Saategrupp oli kaevunud raamatutesse, süvenenud kroonikafilmi läbivaatamise. Võeti hoogu suursarjaks "Ainult üks miljon", "Rahva sõda" ja "Aastad ühises peres".

Kaasaegses professionaalses ajakirjanikutöös suureneb pidevalt uurimuslik kallak. "Nõukegude ajakirjanduses on uurimuslikkus käsitatav kui publitsistlike, arutlevate, poleemiliste kommentaaride ja arvustavate lugude hädavajaliku eeltöö astmena. On selge, et ajakirjandustöö see külg nõuab professionaalse ettevalmistuses ajakirjaniku üldkultuurilise, maailmavaatelise ja valitud kitsama eriala

^I ETV saatekava, 1979, No.8

(kultuuri-, majanduselu; sise- ja välispoliitika, noor-
seoprobleemide jne.) süvatundmist."

Ettevalmistav töö jagunes kolme etappi:

+raamatukogudes tehtav uurimustöö,

+kreenikafilmi läbivaatamine, neist tuli välja märkida,
milliseid ja kus kasutada,

+sündmustest esavõtnutega vestlemine, et välja sõeluda
olulisim;

veidi hiljem lisandus veel kunagiste lahinguteede läbi -
sõitmine koos filmikaameraga.

On ka selge, et üksi sellise hiiglasliku tööga hakkama
ei saa, paljugi olulist võib avastamata võm kahe silma va-
hele jääda. Peale otseste sündmuste käigu teadmise, nende
emapeelse mõtestamise, on vaja tunda põhjalikult ka tele-
visiooni võimalusi ja väljendusvahendeid. "Ja niisuguse
mõistva grupi kujunemine on emameedi väga raske, aga sel-
lest sõltub teleajakirjaniku kogu töö. Meie grupp on
koos töötanud 1978.aastast. Väga õnnestunud koosseis, kus
igäuks teist täiendab. Vahel on päris võimatu selget piiri
tõmmata, kus lõpeb minu autorlus ja algab režissööri
või assistendi oma. Aga nemad jäävad enamasti tunnustamata
ja tundmatuks. Režissöör Jaan Remmet on väga laia silma-
ringiga, tohutu töövõimega, suure sisemise põlemisega. Te-
levisiooni võimalusi tunneb ta ülihästi. Assistentid on
vahetunud. Ja huvist meie teema vastu on meid saadete et-
tevalmistamisel entusiasmiga aidanud veel mitmete teiste
teimetuste inimesed. Eha Väinsalu, hariduselt ajaleela-
ne - tema tegi eelvaliku, ta on otsinud nii filmiarhii-

1 Peegel, J "Ajakirjanik, kes ta on?" ETV ajalee kogumiku
käsikiri, III osa.

vist kui raamatukogudest meile välja kõige vajalikuma. ETV programmi peadirektori asetäitja Rein Varrak on meid juhtinud väga paljude huvitavate isiksuste jälile, aidanud saadetes ilmestada erinevaid ajaetappe, õpetanud mind isiklikult ajaloesse suhtuma lugupidamisega."¹

"Ainult ühe miljoni" 9 saates anti mitmetahuline ülevaade sellest, kuidas jõudis rahvas setsialistliku revolutsioonini ning kuidas 40.aastat tagasi kehtestati Eestis töörahva võim. Saadetes käsitleti majanduselu ja poliitikat, kultuuri ja klassivõitluse probleeme. Eraldi saated olid pühendatud juunipöörde eelsele ajale ja 21. juunile, kui Eesti NSV vastuvõtmiseni Nõukogude Liidu koosseisu.

Oma hinnangu on saatesarjale "Ainult üks miljon" andnud ajaleelane, professor O.Kuuli. "Omaette väärtus on ajaloesündmustes osalejate mälestused. Teleseriaalis esinevad mälestuste, hinnangute ja arvamustega 24 inimest, kellest enamik etendas kaalukat osa kodanluse võimu kukutamises ja setsialistliku Eesti rajamises. Paljud neist (kuid kaugeltki mitte kõik) on oma mälestusi avaldanud ka trükisõnas. Hoopis mõjuvam on näha ja kuulda revolutsionääri või kultuuritegelase esinemist teleekraanil kui lugeda tema mälestusi raamatulehekülgedelt. Nende inimeste esinemise jäädvustamine on suur panus meie kultuurivaramusse."²

Saatesarja keestajatel oli eesmärgiks tuua vaatajani toimunud sündmused, kasutades kõiki nende käes olnud vahendeid - fotosid, kreenikafilme, omaaegset ajakirjandust,

¹ Järve, L "Meistrid, sellid, õpipeisid", Noorte Hääl, 5.mai 1982.a.

² Kuuli, O "Telesaatesari "Ainult üks miljon"", Eesti Kommunist, 1980, Nr. 10.

arhiividekumente, sündmustes esalejate mälestusi, emapoelseid kommentaare, muusikat. Rohkem otsiti huvitavat detaili, vähem rõhutati üldtuntut. Sellest ka mõned etteheited: "Ei saa muidugi öelda, et teleseriaali "Ainult üks miljon" kõik 450 minutit oleksid ühtviisi hästi õnnestunud. Leidub ka küsitavusi ja ebakehti./.../ Ma ei arva, et saatesarja autorid oleksid pidanud raudselt jälgima sündmuste kronoloogilist käiku nagu mõnedes teaduslikes uurimustes. Ilmselt annab teatud mosaiiksus, ilmekaamate detailide ja piltide esitamise mõningane kaootilisus paremini edasi ajastu hõngu."¹ O.Kuuli teeb välja häirivad puudused ja viltulaskmised: "Selle ajaleolise päeva (mõeldud on pöördpäeva) sündmustes esalenute mälestustes esineb mõningaid ebatäpsusi. Nii räägib Valentin Velkov, et EKP esindaja Voldemar Jaanus saabus Narva demonstratsiooni organiseerima juba 20.juuni õhtul. Tegelikult esines V. Jaanus 20.juuni õhtul Tallinnas töölisevõimlas ning jõudis Narva 21.juunil./.../ Ka Viljandisse ei saanud teade väljaastumiste organiseerimise kohta jõuda 20.juuni hilisõhtul (nagu räägib Dmitri Kuzmin). Võeti ju otsus nende meeleavalduste kohta vastu alles 20.juunil pärast kella 23, nagu muidugi ka käesolevas saatesarjas räägib Oskar Pärn./.../ Selliseid pisikomistusi esineb saatesarjas veelgi."²

Kindlasti on O.Kuuli andmed ajaleolasele paljutähtsusega. Ka teledokumentalistikas on täpsus ja konkreetne oluline, vahel lausa esmasa tähtsusega nõuded, kuid on ju teada seegi, et ajaleolased pole kuigi varmad mälestu-

¹ Kuuli, O "Telesaatesari "Ainult üks miljon"", Eesti Kommunist, 1980, Nr.10.

² Samas

ste najal ajalugu kokku panema. Inimene on vaid inimene, ning toimunud sündmustest möödunud üle neljakümne aasta. Väiksemate faktide ja detailide sebitamine suurde ajalookangasse jääb ikka eelkõige ajaloolaste leivaks. Sarja "Ainult üks miljon" peamine voorus on aga kaugete sündmuste taastamine ning püüd esitada neid veidi mitmekülgselt kui seni raamatute kaudu vaataja ettekujutust omas. "Telesaade möödunust ei saagi olla ajalooteos, mis kõik toimunu argumenteeritult paika paneb. "A esmane ülesanne on anda vaatajale elamuslik tõde sündmustest, sidudes neid tänapäeva probleemidega, millele vaataja vastust ootab."¹

On vast mõneti loomulik, et kesk- ja vanemaegalsed hakkasid paratamatult Mati Talviku saateid võrdlema Valde Panti omadega. Eriti siis, kui eetrisse jõudis järgmine osa - "Rahva sõda".

"Kes loetis sarja "Täna 25 aastat tagasi" väärilist jätkajat, see vististi pettus. Kasvõi juba seepärast, et Valde Panti saadetes jõudis ajalugu meieni läbi saatejuhi sära ja sõnameisterlikkuse, Talvik on aga eelistanud ise tagasihoidlikumasse ossa jääda. Mõneti, arvestades, et saate autoril pole selle teemaga isiklikku kogemust, on just niisugune käsitluslaad veeruseks."²

Paljudel keskmise ja noorema põlvkonna ajakirjanikel tuleb sageli käsitleda teemasid, mis puudutavad üsna kaugaid aegu, millest neil endil oma kogemused ja mälestused puuduvad. Mäletatavasti peeti ka Valde Panti "veel liiga noo-

¹ Ojatalu, Ü

² Mast, U, Kadastik, M "Ühe hooaja jäljed", Edasi, 28. juuni 1979. a.

reks ja kogematuks neist asjust rääkima./.../ ka esa vaatajaid ei saanud veel emaks võtta, et sedavõrd tõsisest asjast kõneleb mees, kelle enda rindeteed kes teab kui pikad polnud..."¹

Mati Talvik: "Sellel muidugi on nii omad head kui halvad küljed. Kui oleksin ise sõja üle elanud, siis nähtavasti püüdnuksin saatesarjas "Rahva sõda" väljendada, mida ise tundsin. Nüüd olen osavõtjate tundmustele lisanud oma mõtteid, arusaamisi, tajumisi. Meie põlvkonna ajakirjanike käsutuses on tehtult memuaarteeseid, mitmesuguseid, sageli vastukäivaid käsitlusi, faktikogusid. See on meie eelis. Selles suhtes on mul ehk kergem, kui oli Valde Pandil. Kui tema oma sarja "Täna 25 aastat tagasi" alustas, siis seda kõike polnud."²

Siin oli tegijatel oma vaatenurk - polnud ju V.Pant rääkinud tagalaelust Suure Isamaasõja päevil, suhteliselt vähe oli juttu olnud tööpataljonidest jne. Otsiti tühimikke, et neid omapeelse huvitava materjaliga täita." "Rahva sõda" - see pealkiri võtab kokku ka saate tegijate peamise püüde - anda võimalikult mitmekülgne pilt sündmustest, mis Suure Isamaasõja aastatel meie rahva elu ja töökspidamisi mõjutasid. Teame juba ette, et Suure Isamaasõja panoraami ei pildista ka kümne kilomeetri kõrgusel lendava reaktiivlennuki aknast nii selgelt kui teenase tigusammul veevea kaubavaguni aknaluugist. Teame, et sõjast elusana tagasitulejate keskmine vanus on juba pensionimaksmise õigustuseks ja et rahu ajal surnud korpusemehi saab juba sa-

¹ Rannamäe, A "Valde Pandi esa ...", Diplemitöö, Tartu, 1981

² Järve, L "Meistrid, sellid, õpipõisid", Noorte Hääl, 5. mai 1982. a

ma palju kui neid, kes lahinguväljale jäid. Tõsi on seegi, et ühishaudu hoeldatakse mõnel pool kohustuse korras ja autoavariidest tehakse rohkem sõnu kui märtrisurma surnutest. See on aja vool...

Seda saadet teevad Eesti TV keskmise põlvkonna ajakirjanikud - need, kellest enamik on sündinud sõja-aastatel. Abiks on meile olnud ajalehelised teesed ja dokumendid, fotod ja filmilindid, millel sõda jäädvustatud, kõige hinnalisemaks peame aga nende inimeste meenutusi, kes sõja karmi aja ise üle elasid.¹

Mati Talviku saated erinesid varemtehtutest ka ülesehituselt, vermilt. Tsükli keskmine osa "Rahva sõda" põhineb paljuski filmimaterjalidele. Ning Talviku ajakirjanikuisikusest lähtudes ei saa nõuda ka "Pandilikku" monoetendust. Kui saadetes "Täna 25 aastat tagasi" oli üksikisik pigem auteri kontseptsiooni illustreerija rollis, siis Talvik lasi inimestel sündmusi uuesti läbi elada. "Sest sageli võib nende ütlemistest leida rohkem tõtt, kui ammu väljakujunenud kaanonites, mida teinekord ei julge keegi parandada, et äkki on fakti valesti öeldud."²

Sarja neljandale saateleli on moteks võetud: "Kerge on seletada suure ajaloeratta paratamatut pöörlemist, aga kui oled ise liivateraks selle ratta all..." Inimesed ekraanil mõtlesid, rääkisid sündmustest läbi endi. Võib - olla on Tatjana Elmanevitsil õigus, kui ta esitab küsimuse: "Talvik seadis endale ülesandeks avada sündmusi läbi inimeste, aga kuidas läbi nende mitte kaetada sündmuste

¹ ETV saatekava, 1980, Nr. 2.

² Bergmann, T "ETV kommentaar Matil Talvik", Küsitluse steno-gramm, 1979.a.

globaalsust, mitte ära peenendada materjali ja säilitada tõeline dramatism? Kui inimene räägib, ei räägi ta draamatiliselt, kuidas üldistada?". Ja vastab ise samas: "See on esteetikaprobleem. Võib-olla seisnebki tsüklite "Ainult üks mäljen", "Rahva sõda" ja "Aastad ühises peres" suurim väärtus probleemi püstitamises. Niipea, kui avastame, et läbi üksikisiku pelegi nii kerge üldistada, on ees uued perspektiivid. Tähendab, ajaleosteema on ammendamatu..."¹

On loomulik, et sel meel monoteendust ei teimunud, kuid kas oligi tarvis iga hinna eest püüda korrata möödunut. Talvik pöördus sageli rohkem vaataja mõistuse poole. Inimene televiisori ees eskab tähele panna, vana rindemees seda enam: "Suurim rõõm on elnud vaadata tööle pürgivaid saatesarju. Minu kui Suure Isamaasõja veterani jaoks on selliseks praegu jooksev Matti Talviku "Rahva sõda". Olen täheldanud, et televisioon ei saa kuigi sügavat tõtt kaasajast välja öelda, sest tema väga laialdase vaatajaskonna hulgas on palju selliseid (ja pealegi mõjukaid) isikuid, kes tunnevad end olevat vastutavad tänapäeval tehtud rumaluste eest. Näib, et Suur Isamaasõda on juba muutunud sedavõrd ajaleeliseks, et sündmusi peab ja võib ka päris tõepäraselt näidata."²

Maateid ette valmistades käis võttegrupp endiste rindemeeste jälgedes läbi pika tee: eldi esimese sõjasuve lahingupaikades Pihkvamaal, viibiti Uuralite jalamil tööpataljonide ja rahvusväeesade fermeerimise paikades, külastati

¹ Elmanovits, T "Räägitakse: autorifilm. Missugune on selle mõiste ajalugu? ETV ja TV esa autorifilmi kujunemisel", ETV ajaleo kogumiku käsikiri, II osa.

² Spritt, E, Vastused ankeedile, ETV ajaleo kogumiku käsikiri, III osa.

Eesti Riiklike Kunstiansamblite sünnilinnas Järeslavli, seisti Velikije Luki lahingupaikades ja läbiti tee Mehikoormast Sõrve sääreni, oldi Kuramaa kangelasalmudel ja kuulati mälestusi sellest, kuidas jõudis Kuramaale võidusõnum. Eesti NSV Riiklike Kunstiansamblite meedustamisest ja nende tegutsemisest jõudis 1982.aastal teleekraanidele film "Muusad ei vaikinud". Materjali oli kogunenud rohkem kui tsükli saadete jaoks tarvis. "Sel ajal toimus Eesti Nõukogude kultuuri taassünd, paljuski tegelikult ta sünd./.../ Tahaksin, et film teeks tänase vaatajani mitte üksnes mälestusi päevist Nõukogude tagalas, vaid selle elava protsessi, mis algas tellal ja kestab praegugi".^I Kahe-esaline film ei saagi anda ammendavat ülevaadet Kunstiansamblitest ja seal tegutsenutest. Kuid läbi viie tänase Nõukogude Liidu rahvakunstniku - Gustav Ernesaksa, Kaarel Irdi, Eugen Aapi, Evald Okka ja Jüri Järveti meenutuste saame pildi sellest, mis sai alguse Järeslavlis. Ühelt peelt huvi teema vastu, teisalt vajadus jäädvustada meie kultuuri- ja kunstitegelasi, sest neid on sõjapäevil filmitud üksnes 1944.aastal - ja seda on kokku 4 minutit.

Viimane osa "Aastad ühises peres" käsitleb sõjajärgseid viisaastakuid. "Sõjapurustuste likvideerimine, ENSV sotsialistlik industrialiseerimine, kolhoeside loomine ja põllumajanduse jõudmine tänasele tasemele, Eesti kultuuri areng ja kõige selle tagatiseks olev vennasrahvaste abi - selline on kõige üldisemates sõnades eelelevate saadete sisu. Ka selles osas on kesksel kohal nagu eelmisteski

^I ETV saatekava, 1980, Nr. 51.

tsüklites, kirjeldavatest sündmustest vahetute esavõtjate meenutused. Need on erinevate viisaastakute tööinimesed ja teetmisjuhid, inimesed, kes on elanud vastutusrikastel töökehtadel."^I

Õesti NSV arengut vaadeldi sotsiaalsest ja majanduslikust aspektist, pilk heideti ka kultuurielule. Mõistagi tuli vaatluse alla võtta vaid elulisim. Ei tea, kas süüdi oli materjalivalik või andis tunne väsimus, kuid vähenenud oli köitvus ja varasematele saadetele iseloomulik ajalooõng. Eks raskendas materjali valiku ka teadmine, et samal ajal jooksis ekraanil Lembit Lauri "Stoppkaader", mis juba oma üleshituselt sügavamalt materjalide esitamist lubas.

Sama aasta sügisel tulid uued sarjad - "Sügis 4I", "Korpuse keduteed", lisaks üksiksaated.

Rehketelt sõitudel, aastaid hiljem läbirännatud rindteedelt, samuti kõnelustest veteranidega kogunes palju sellist, mis suudis sulge haarama "Sirbi ja Vasara" publitsistikavõistlusel. Mati Talviku "Kõdagi ei unustata, midagi pole unustatud?" pälvis žürii preemia. See on inimlikult ja veidi etteheitvalt kirjutatud lugu sellest, et sõnades tundub kõik korrast olevat, tegelikult kipub aga paljugi ununema. Ja sageli kahjuks oluline.

Lugeses Talviku peelt kirjapandut telelehtedes ja publitsistikavõistluse tööd, tundus paika pidavat ta kolleegi Johan Aäre peelt öeldu: "Kui Talvik tahab, võib ta väga hästi kirjutada." Talviku tekstilised saated on ilmselt läbi mõeldumad - iga sõna kindlalt paigas. Kaamera ees inimestega suhtlemisel eelistab ta intervjuud, mis on õige sageli lähedane vabavestlusele. Improvisatsioonil on suur osa.

^I ETV saatekava, 1981, Nr.2.

"Aastate jooksul on tabavestlusse ikka enam süvenetud. Ika sagedamini õnnestub reporteril portreteeritava taha ära kaduda, nii et kuulajani jõuab mõtlev, arutlev inimene, kes kõneldes oma ajast ja selle probleemidest eneselegi märkamatuult portreteerib iseenda, meie aja kangelas".¹

Mõnikord võib aga esineja näel näha kimbatust, kui talle meenutuste sissejuhatuseks vaid lause esimene pool ette öeldakse (saates "Veteranid", "Taot tõi võidu"). Selline lähenemisviis tundub olevat oma paljudele praegustele tele-reporteritele. Kas seegi on meie alatasa kiirustava aja märk? "eisterlikkuse näitajaks pole ilukõnelemine või ümberütlemine, sest vaataja eskab hinnata aega ja konkreetsust. Ja kindlasti on J. Peeglil õigus, kui ta ütleb: "siin ei aita üksikute vigade, stiiliapsude, väärtähenduste piitsutamisest. Üksikuid tetrusi ja vigu on alati esinenud ja esineb edaspidigi. Tuleb taotleda hoopiski suuremat ajakirjanike murrangulist suhtumist keelesse."²

Läbi aastate on Mati ¹alviku jaoks olnud oluline INIMENE. Mitmeid kordi on ta rõhutanud: "Inimesed, inimesed on kõik!" Ta küsib vähe ja kuulab hästi. Tänu oma lahtisale suhtlemismaneerile avavad inimesed end ta saadetes sageli ise. Loemulikuks jätkuks eelnevale on ka praegu kestev portreede sari "Veteranid". Esimene saade jõudis eetrisse 1983.a. veebruaris ning esialgsete plaanide kohaselt pidi kestma Eesti NSV 40. aastapäeva tähistamiseni 1984.a. sügisel. Kuid igal sõjamehel on olnud oma sõjamehesaatus, emanaeline ja vahel allutamatu sõja üldisele käigule. Oluline oli

¹ Trikkel, I "Ringhääling eile ja täna", Tln. 1977, lk. 138.

² Peegel, J "Ajakirjanik, kes ta on?", ERV ajalehe kogumiku käsikiri, III osa.

taas isiksus, pole ju vaatajalgi huvitav kui räägitakse sõjast "üldse". Portreesaateid on tänaseks kogunenud juba hea hulk. Ehk annab ka tunda "kitsalt portreesaadetest" küllastumine, kuid iga saade ei valmista enam üllatust - korduvaid elemente satub saadetes küllalt palju. On muidugi selliseidki, mis aegade jooksul oma väärtust ei kaota. Sekka kõrgematele sõjaväelastele on oma võitlejateest rääkinud lihtsõdurid. Tagantjärele on kaasa käidud nii kaadrisõjaväelaste, mobilisatsiooniga läinute kui ka Venemaal sündinud eestlaste rindeteed. Lääne-Besti ja Saaremaa vabastuslahingutest sündis film "Meenundis sügis", kus tehakse samm-sammult kaasa saarte vabastajate tee. Seepärast sai saarlaste lähemalt tundma õpitud ning neist jõudisvideolindile ka veidi rohkem saateid. Pealegi on ju saarlased tuntud oma mahkaka jutu poolest, mis juba ise on ajakirjaniku jaoks väärtus.

Tänuväärne töö on olnud sõjamehemeenutustele lisa kogumine, seni, kuni veel meenutajaid on, püüd esialgu vaid huvitavaid tundunud fakti või detaili mõtestamise poole.

Tsüklite "Ainult üks miljon" - "Rahva sõda" eest sai Mati Talvik jaan Anveldi nimelise ajakirjanduspreemia 1981. aastal. 1982. aastal emistati Mati Talvikule ENSV teenelise ajakirjaniku aunimetus.

+ + + + +

NLKP KK 1979.a. ideoloogiatöö otsuses on selgelt öeldud, et on tarvis laiendada massinformatsiooni, avalikult tõstatada arutamiseks ühiskonnaelu aktuaalseid küsimusi, mitte aga tasandada teravaid probleeme ja maha vaikida puu-

dusi, rünnata ihandeid ja võõrast ideoleegiat. "Ning see otsus ei tähenda ajakirjanikule mingit möödaminevat, kergeltvõetavat, vaid lähima tuleviku püsivat tööprogrammi."^I

Ka viimasel, 1985.a. aprilliplaanumil ütles sm. M.S.Gerbatšov ajakirjanduse, televisiooni ja raadio ülesannetest kõneldes, et need on rahvahulkade organiseerimise ja kasvatamise ning avaliku arvamuse kujundamise mõjusad vahendid. Massiteabevahendid peavad põhjalikult analüüsima sündmusi ja nähtusi, töötatama probleeme ning soovitada nende lahendamise teid, veevma oma sisukuse, operatiivsuse ja informatsioonimahukusega.

Eesti televisioon on oma saateid planeerides neist nõudeist kätunud. Selle huvides, mida vaataja soovib näha keduvarariigi teleekraanilt, korraldati ETV 25.juubeli kümnisel telelehes ankeet ja üsnagi suure grupi meodustasid vastused, millest teen mõningaid väljavõtteid:

+ kriitilisi, hammastega saateid väärnähtustega võitlemisel (vastutavate isikute esavõtul). Eesmärgiks peaks olema võitlus "riiklikul tasemel" sündivate anekdoetlike otsustega, mis viivad inimeste töö- ja elmetingimuste halvenemisele, materiaalsete vahendite raiskamisele.

+ võimalikult palju tõtt rääkida, siis on ausal inimesel õigem töötaju ja paremad töötulemused.

+ teeksia saate aususest, eriti tahaksia rääkida ausast töötamisest; sooviksia, et iga saade midagi annaks, et ei oleks tühje, ainult "ajaviite" saateid.

Taolisi vastuseid võiks tuua veeligi.

Teleleht 25. novembrist 1981. a. tsiteerib NLKP peasekretäri L. I. Brežnevi kõnet NLKP XXVI kongressil:

"Meile, seltsimehed, on praegu jõukehane kõige suuremate ja keerulisemate ülesannete lahendamine. Kuid majanduspoliitika teljeks on saamas asi, mis tundub lihtsana ja väga argipäevaseana - peremeelik suhtumine ühiskonna varasse, eeskus täielikumalt ja etstarbekamalt kasutada kõike, mis meil on. Sellele tuleb suunata töökollektiivide initsiatiiv ja massiline parteitöö."^I Nendest sm. L. I. Brežnevi sõnadest NLKP kongressil lähtusidki reportaažide sarja "Terav pilk" tegijad. Vaataja kutsuti kaasa erinevatesse võttepaikadesse. M. ⁺alvik peab eriti oluliseks probleemsaateid teleekraanil. "Ma ei ütleks, et me meid täna vähem teeme kui varem, pigem vastupidi, kuid probleemide käsitlemise mõju nende lahendamisele on varasemaga võrreldes väiksem. Ulesanne on tuua üldrahvalike sõlmküsimuste arutamine kinnistest ametkonnaruumidest avalikkuse ette."^I

Saadetes on vaatluse all olnud sotsialistliku emandiga ja selle heidmisega seotud probleemid väga erinevates valdkondades. Näiteks laomajandusest, mis lohakile jae- tud; rahvamajandusele suurt kahju teovast vagunite tulust seisujast haruteedel; on käidud sööklaid kontrollimas jne.

Pole põhjust imestada, et Talviku uus sari "Terav pilk" võrdlemisi lühikese ajaga endale küllalt suure auditeeriumi kogus. ⁺telemajas on vahel makjaga peoleks öeldud, kes televiisiooni kritiseerib, on televiisiooni vaenlane, kes kelleegi, on lihtsalt vaenlane. Ei tahaks uskuda, et

^I ETV saatekava, 1982, Nr. 33.

retsenseerimiskoosolekul vaid komplimenti taheti teha, kui öeldi: "Aasta tagasi hämmastas taelise sarja ekraanile ilmumine oma julguse ja õiglase julmusega meid kõiki. Kui J.Aare jälgib fakti ja töötab sellega, siis Talvik tegeleb rohkem inimestega. Need nähtused, mida tema piiksub, on samuti seotud tootmislohkusega. Kuid tema näeb nende taga eelkõige konkreetseid süüdlasi. Kui vaja, ei karda Talvik tuua ekraanile ka inimloomuse pahupeelt. Imetlen Talviku kodanikujulgust ja tahtmist nende probleemidega tegelda. See on väga raske leib, sest meil ei elda ikka veel harjutud personaalse kriitikaga ning personaalse vastutusega. See on aga ainus, mis edasi viib..."^I

Üks näide. Saade Valgast. Ka siin käsitletakse mitmeid väikelinnade probleeme. Ekraanil vahelduvad näod, nimed. Jõutakse kütteprobleemini - talvel ja sügisel majad külmad... Minnakse ühte katlamajja. Uksed kinni, kedagi pole, kuigi kaamerapildi järgi võiks arvata, et tead vajavad seeja. Talviku kommentaari taustal astutakse sisse ühest irvakil tagauksest. Leitakse kütja, kel jalulpüsimisega tugevaid raskusi. Mehel jääb aga õigust ülegi - puhata ka enam ei või? Iseenesest pole paljude jaoks jeedikust kütjas midagi haruldast, aga antud momendil just see fakt ongi tähtis. Ekraanil on tõepoolest tegelik süüdlane ning ehk pani temaga teha üritatud intervjuu ja "nägu suures plaanis" mõtlema veel mõne teisegi mehe. Tundub, et hakkab läbi saama see aeg, mil inimest nagu kardeti "tülitada" ja "solvata". Kahtlemata nõuab selline lähenemine probleemi süvatundmist. Antud juhul ei hakanud vist küll keegi tahtma tõestada jõeõnne mehe süütaolekut.

^I Saar, H. "Rahvamajandussaadet ETV-s", Probleemretsensioonid, 1983.a.

"Terava pilgu" saadetest saab selgeks seegi, et vaatluse all elanud nähtuste juured on sügavamal ning ainult administratiiv- ja kohtuorganite abiga siin asju ei paranda. Saatel oli täita väga oluline funktsioon - kujundada ja juhtida avalikku arvamust. "Meid on "Terav pilk" palju aidanud," ütleb siseasjade osakonna ülem Einar Toomend, "mitte ainult seepärast, et selgitatakse välja seaduse vastu eksijad. Iga saate peale tuleb televaatajate kirju, kus juhitakse tähelepanu samasugustele nähtustele, avalikkuse tähelepanu koondub nende probleemide ümber. "Terav pilk" aitab äratada inimeste südametunnistust. Ja mitte-rähuandev avalik arvamus on parim vahend profülaktikaks."¹

Saade oli ühtlasi mõeldud veidi laiemalt enda ümber vaatama ja jälgima ümbritsevat.

"Autor ja saatejuht on valinud teoreetiliselt põhjendatud kontseptsioonilise aluse. Selleks on elus esinevate negatiivsete nähtuste kompromissitu eitamine kommunistliku moraaliga, nõukoguliku elulaadi ja spetsialistliku seaduslikkuse jaatamise nimel. Saaterubriik on ideoloogiliselt efektiivne, sest võitleb kõige selle vastu, mis pidurdab õigete töökspidamiste süvenemist inimeste teadvuses. Rubriik on hästi kavandatud ja sihipäraselt teostatud."²

Talvikut aitasid siin ta võime kiiresti töötada, eskus avastada probleemi ka esmapilgul korraseleavas.

Enamasti jõudis igas järgmises saates vaatajani informatsioon sellest, mis järeldused leest tehti, ehk oleks võinud

¹ Серебрякова, С., ОСТРЫЙ ВЗГЛЯД, Сов. Культ. 28. июня 1983.
² Piip, L "Mati Talviku "Terav pilk" ja eituse eitamise seadus", Rahva Hääl, 29. jaanuar 1983. a.

analüüsida nendesamade negatiivsete ilmingute olemust. Vana teletöötaja Leopold Piip soovitas koguni appi võtta saatesse sotsioloog, kes igal konkreettsel juhul suudaks veenvalt esile tuua asja sotsiaalsed aspektid. Oma analüüsivas artiklis "Mati Talviku "Terav pilk" ja eituse eitamise seadus" teeb ta ettepaneku, et eetriseleva saatega haakuksid ka partei, komsomoli ja ametiühinguorganisatsioonide, rahvakontrolligruppide ja muude organisatsioonide tegevus. "Terav pilgul" on lai ideoloogiline kõlapind - ta on efektiivne ka sotsiaalse tellimuse seisukohalt. Ent kas "Terav pilk" üksi suudab kõne all oleva ühiskonnakahjuliku mentaliteediga toime tulla?"^I Majandusmehed soovitasid peale SORVVO töötajate ka erispetsialistist konsultanti, sest meie maa majandus ja sotsiaalsed probleemid on paiguti kasvanud haaramatuiks.

Oleks vist liiast mõtunud, kui üks saatesari peaks suutma lühikese aja jooksul muuta aastatega sisseharjunut ja laialt levinut. Parimagi tahtmise juures ei oleks ta üksi võimeline väärnähtusi meie elust välja juurima. See on pikaajaline protsess, mis nõuab ka massikommunikatsiooni erinevate vahendite omavahelist koostööd. Eesmärgiks peaks saama inimese õpetamine, ümberteimuva laiem haaramine, enda ja teiste kontrollimine. "Terav pilk" on sellel teel.

Et saade oleks vajalik ja vaadatav, seda tõestab see-
gi fakt, et kaks korda on ta tsüklitena eetris elanud M. Talviku teimetamisel ja juhtimisel, käesoleva aasta kevadel andis ta intrigeeriva algusega avalöögi Haapsalu

^I Piip, L. "Mati Talviku "Terav pilk" ja eituse eitamise seadus", Rahva Hääl, 29. jaanuar 1983. a.

eriinternaatkoolist ning "Teravat pilku" hakkab tegema terve prepagandasaadete peateimetus. Kahju ainult, et saated suhteliselt ebaregulaarselt eetrisse jõuavad ning ilmselt tahaks vaataja neid ka sagedamini näha.

Vaatajate kirjadele orienteeritud oli saade "Sõna vastuseks", neid tuli aga nii palju, et vägisi tähtsid üle pea kasvada ja senine tegija Uno Maasikas lihtsalt väsis. Prepaganda toimetuses asja arutati ja otsustati teha uus sari rajoonide kaupa - ühe rajooni probleemid kompaktses saatetsüklis koos. Kavandatust kasvas välja "Kohalik huvi". Vaid veidi hiljem anti ENSV Ministrite Nõukogus välja otsus, mis samuti puudutas kohalikke probleeme. Ajakirjaniku vaist dikteerib ja näeb ette setsiaalselt tellimust. Ent kas oskasid sarja tegijad ette näha, et neil nii tõsiste probleemidega tuleb rinda pista. Toimetusele saadetud kiri on sageli hättasattunu viimane võimalus ning kirjale reageerimine on ajakirjaniku ametireeglite järgi kohustuslik. Ometi ei saa ajakirjanik ega ka terve ajakirjandus endale üle võtta teiste organisatsioonide ülesandeid. "Ajakirjaniku sekkumine probleemilahendamisse samastatakse sageli lubadusega asjad kerda ajada. Kahjuks pole see kaugeltki nii. Me avame heal juhul küll asja olemuse ja leiame need, kellest positiivne lahendus oleneb, kuid ei saa käskida ühtegi ameti-meest. Seda saab teha kõrgemalseisev organ, keda emakerda võib mõjutada avalik arvamus. Viimase häälestamine on suurel määral ajakirjaniku mõjusfääris."^I

^I "Sada rida ETV kommen taatorilt Mati Talvikult", Ohtuleht, 1983, 11. aprill.

Saateid on tehtud nii Tapalt kui Kingissepast, nii Hiiumaalt kui Põlvast jvpm. Probleemidele ei tulnudki lõppu. Tõelisteks haruldusteks oleksid olnud paigad, kus vee- ja kanalisatsioonivärgiga kõik korras on, kus poleks vaja ehitada kultuuriasutusi või reguleerida kaubandust, mõneski kohas on kehaliku võimu mitteametamine ületanud kõik piirid. Terkas silma Talviku oskus leida sobiv detail kurioosse olukorra paremaks väljateemiseks. Enamasti ikka tavalises küsimise-kostmise vormis, sekka omapoelsed kommentaarid, abiks kaamera. "Nädala keskeim tsükel oli "Kehalik huvi" - Kingissepa. See on linn, mis on igale eestlasele rohkem kui lihtsalt ühe rajooni keskus. Sellest ka püsiv huvi selle vastu. Nii et mitte sugugi ainult kehalik huvi. Probleemide esitus hea ja parema vahel. Positiivne kogemus ja mure - tasakaalus. Nagu ikka vastasid ülemused põiklevalt, vahetud asjaosalised olid palju siiramad.

Mati Talvik oli tsükli hästi organiseerinud ja koordineerinud, kuid temalt oleks oodanud ka kommentaari, mitte ainult esinejate sisse- ja väljajuhatamist ning nende küsitlemist. Kena pilt nii naturaalselt kui kujunduses.^I

Mitte küll alati, kuid paljude saadete puhul oli tunda väga head toimetaja, režissööri ja operaatori koostööd. Pilt lükkab sageli ümber sõna, hetkel kindlalt väidetud (seda võtet oli kasutatud varem ka "Teravas pilgus", ka varasemates reportaazides). Tekkis mänguruum vaataja enda mõtete ja arusaamiste tarvis.

^I Haasmaa, E "ETV nädal 28. november - 4. detsember 1983", Probleemretsensioonid, 1983.a.

Talviku uus saatesari "Olmeinventuur" alles ootab oma teetrisse jõudmise õiget päeva ja kellaaega, ning sellest on veel vara rääkida. Sest töö jätkub...

KOKKUVOTE.

Käesolevas töös on käsitletud Eesti NSV teenelise ajakirjaniku, Eesti Televisiooni kommentaatori, meie tun- tuima telepublitsisti Mati Talviku loomingut. Süvaanalüü- sile pretendeerimata on püütud publitsistlikus laadis diplomitöö kaante vahele süsteemselt paigutada Mati Talviku kohta kirjutatu, ta kolleegide arvamused ja ta enda mõtteid ajakirjanikutööst. Töö lõppu on paiguta- tud M.Talviku poolt trükisõnas avaldatu bibliograafia, samuti tema ja ta saadete kohta kirjutatud artiklite ning ta filmide loetelu. Diplomitöö on katse anda üle- vaade Mati Talviku loometeest - meelelahutuslikust pub- litsistikast tõsiste, ajalee-uurimuslike saadete ni. Põh- jalikumalt käsitlemata on jäänud telefilmid.

Mati Talvik alustas oma ajakirjanikutööd ETV-s repor- taažliku televisiooni kõrgperioodil. ETV 30.aastasest aja- leest kõneldes tuleb kindlasti märkida kolme nime - Val- de Pant, Rein Karemäe ja Mati Talvik. Kuigi viimane neist - Mati Talvik - tuli televisiooni mitmeid aastaid hiljem, on ta looming Eesti Televisiooni ajalukku oma jälje jät- nud. Kui Valde Pant andis vaatajaile laia panee - inir- mene ja ajalugu, isiksus ja aeg; Rein Karemäe tegeles oma saadetes isiksuse sotsiaalse "minaga", siis Mati Talvik avas samade vahenditega individuaalse ja ainukerdse inim- saatuse, see on tegelikult valdkond, mida peetakse raskem

ilukirjanduse ja mängufilmi pärusmaaks.

Läbi terve Mati Talviku loomingu on esikohal INIMENE, kelle vastu ta raugematut huvi tunneb, püüab mõtestada inimest ajas ja aega inimeses.

Aastad on tõstnud esile erinevaid teemasid. Seitsmekümne date algus - lustaka meelelahutuse, 70-ndate lõpp ja 80-ndad - tõsise, ka poliitilise publitsistika.

Töö esimeses osas vaadeldakse Mati Talviku teed ajakirjandusse ja jõudmist esimeste iseseisvate TV-sarjadeni. ETV "Noortestuudios" jõudis vaatajani noortesaade "Kanal 13" (1969.a.). See oli esimene katse teha uutmoodi meelelahutust - sisult ja vormilt mitmekesisemat. Laadilt võib "Kanal 13" vaadelda kui emameedi eelkäijat tulevastele "Käokava" ja "Palava pudra" saadetele. Siingi oli olulisel kohal muusika ja informatsiooni sidumine ühes saates, mitte küll veel nii orgaaniliselt kui hilisematel meelelahutus-saadetes.

Esimeseks täiesti iseseisvaks saateks sai "Peegelprogramm" (1970.a.). Uue ja huvitava otsimine töid vaheldust ja paindlikkust pühapäevastesse informatsiooniprogrammidesse (alguses oli tunduvalt emanaälisem ka "Aeg luubis" - 1972).

Teises osas käsitletakse meelelahutussaateid. Vaataja meelt on lahutatud ja mõnusat puhkust televiisori ees pakutud enne Mati Talviku saateid ja seda tehakse kindlasti ka edaspidi. M. Talviku teeneks tuleb lugeda meelelahutuses uute vormi- ja žanrielementide leidmist, oskust seostada seni vaid "kitsa meelelahutusena" mõistetut ja tõsist publitsistikat - tulemuseks oli harmooniline tervikpre-

gramm. Tänu leidlikkusele, stiilitunnetusele ja fantaasiale küündisid need saated kõrgemale senitehtuist ning ka hilisemad tegijad pole kõrgele saanud latti ületada suutnud.

Paljude lemmikreperteriks tegid Mati Talviku just ta "Käokava" (1971 - 1972) ja "Palav puder" (1973 - 1974), ka "Suvetiir" (1972,1973), "Laupäevaõhtu" (1973,1974) ja "Uudishimu" (1976). Neist emanaeliseimateks ja põnevamateks kujunesid kaks esimest - ilmselt oli suur mõju ka uudsuse võlul.

Neile järgnesid repertaažide- ja portreesaadete sarjad "Oma silmaga" (1974,1978) ja "Päevast päeva" (1977, 1978). Kui neid poleks eestrisse jõudnud, oleks suursarjani "Ainult üks miljon" - "Rahva sõda" - "Aastad ühises peres" ilmselt rohkem aega läinud. Mati Talvik oli end näidanud huvitava ja mitmekülgse publitsistina, kelle sõnal on kaalu.

Oma ajalee-uurimuslikes saadetes püüdis ta anda ülevaate teimunust ja vaagida tähtsamaid sündmusi, leida seost eilse ja tänase vahel.

Kui erineva vormilahendusega võib kõnelda tuntud sündmustest, on näidanud nii Aigar Vahemetsa dokumentaaldraamad "Sünniaasta", "Poliitilised kired" kui Mati Talviku tsükklid "Ainult üks miljon" - "Rahva sõda" - "Aastad ühises peres" ning Rein Järliku praegu kestev sari "Surma ei etsinud keegi". Sellised saated nõuavad isiksust-interpreteerijat, läbi subjektiivse suhtumise objektiivse fakti esitamist.

Ühiskond areneb edasi oma eelseid vigu parandades ja

uut otsides. Seepärast on teleprogrammis elulisel kohal niisugused saated nagu "Terav pilk" (1981 - 1982, 1985) ja "Kohalik huvi" (198). Nende eesmärgid võiks kokku võtta: profülaktilised, väärtustavad ja organiseerivad. Aeg on näidanud vajadust ka personaalse vastutuse ja personaalse kriitika järele. Mati Talvik on selle raske ülesande enda peale võtnud. "Terav pilk" ja "Kohalik huvi" kinnitavad, et teleekraan on võimas vahend inimeste väärtusorientatsioonide ja avaliku arvamuse kujundamisel.

Andekus, töökus, energia, fantaasia - need on jooned, mida läbi aegade reporteritele kõige olasemateks ja vajalikemateks on peetud. Need on ka Mati Talviku ja isegi ta isikliku sära põhjusteks.

Ajakirjaniku loomingu teeb hinnatavaks see eluline, mis tal oma vaatajatele öelda on. Mati Talvik hindab praegust seisut Eesti Televisiooni publitsistikas heaks, kuid lisab, et "meie ajakirjandus peaks olema kompromissitu, kriitilisem, näidates mitte üksnes puudusi, vaid ka teid nendest ülesaamiseks. Koiki inimesi ju huvitab alati, miks maailm nende ümber on just selline nagu ta on, ja kuidas teda veelgi paremaks muuta. Tunnen end kaassüüdlasena, et meie ajakirjandus ei ole suutnud neile küsimustele veel ammendavalt vastata, kuigi just selles ajakirjanduse tähtis missioon nähtavasti seisabki."^I

^I Järve, L "Meistrid, sellid, õpipeisid", Noorte Hääl, 5.mai 1982.a.

KASUTATUD KIRJANDUS:

- I. Bergmann, T., Peelel teed , ETV ajaloo kogumiku käsikiri.
2. Bergmann, T., ETV kommentaator Mati Talvik, Küsitluse stenogramm, 1979.a.
3. Elmanovits, ., Räägitakse: autorifilm. Missugune on selle mõiste ajakugu? ETV ja TV osa autorifilmi kujunemisel, ETV ajaloo kogumiku käsikiri.
4. Järve, L., Meistrid, sellid, õpipeisid, RahvaHäl, 5.mai 1982 .a.
5. Jürjo, P., Noorim meie peres, Kogumikust: Aeg trükkis, eetris, ekraanil, Tln., 1976.a.
6. Kuuli, O., Telesaatesari "Ainult üks miljon", Eesti Kommunist, 1982, Nr.10.
7. Mast, U., Kuidas meeldida vaatajale?, Edasi, 24.jaanuar 1979.a.
8. Mast, U., Kadastik, M., Uue hooaja jäljed, Edasi, 28.juuni 1979.a.
9. Normet, I., Telekommentaator, Sirp ja Vasar, 30.sept. 1977.a.
10. Ojatalu, Ü., Arutlusi kommentaatorist ja tema filmist, Televisioon, 1978, Nr.34.
- II. Peegel, J., Ajakirjanik, kes ta on? ETV ajaloo kogumiku käsikiri, III osa.
12. Peegel, J., Ainult mõned juhumõtted, Sirp ja Vasar, 6.mai 1983.a.
13. Piip, L., Mati Talviku "Terav pilk" ja eituse eitamise seadus, 29.jaan.1983.a.

14. Rannamäe, A., Valde Pandi esa ETV publitsistika arengus, Diplomitöö, Tartu, 1981. a.
15. Rehtla, E., Rein Karemäe publitsistina, Diplomitöö, Tartu, 1984. a.
16. Saar, H., Retsensioon ETV rahvamajandussaadetele, ETV probleemretsensioonid, 1982-1984. a.
17. Sappak, V., Televisioon ja meie, Tallinn, 1965. a.
18. Talvik, M., Sada rida, Õhtuleht, 1. aprill 1983. a.
19. Talvik, M., Retsensioon ETV meelelahutussaadetele, ETV probleemretsensioonid, 1982-1984. a.
20. Tiisväli, H., ETV nädal 27. november - 4. detsember, ETV probleemretsensioonid, 1982-1984. a.
21. Trikkel, I., Ajakirjandus kultuuris, Sirp ja Vasar, 5. veeb. 1982. a.
22. Trikkel, I., Ajapeeglist, Sirp ja Vasar, 5. mai 1982. a.
23. Trikkel, I., Ringhääling eile ja täna, Tallinn, 1977. a.
24. Viiding, B., Mati Talvikust ja lõplikest töödest, Televisioon, 1982, Nr. 34.
25. Viiding, B., Mati Talviku töödest sel suvel ja edaspidi, Televisioon, 1982, Nr. 35.
26. Бобетский, Р., Тольмачова, В., Завтрашний день телепублицистики, Телевидение и радиовещание, 1968, No. 5.
27. Бобетский, Р., Телевизионная программа, Москва, 1967.
28. Бобетский, Р., Багиров, Э., Жанры телевидения, Москва, 1967.
29. Эльманович, Т., Образ фавта, Москва, 1975.
30. Эльманович, Т., По горячему следу, Литературная Газета, 1975, 21. мая.
31. Коган, Л., Мы и современное ТВ, Телевидение и радиовещание, 1969, No. 1.
32. Кузнецов, Т., ТВ журналист, Москва, 1980.
33. Ляэн, И., Репортаж о репортере, Советская Эстония, 1980, 13. сент..
34. Муратов, С., Диалог, Москва, 1983.

35. Серебрякова, С., Острый взгляд, Советская Культура, 1983,
28. июня.

Lisa I

MATI TALVIKU ARTIKLID TRÜKISONAS.

Materjal on järjestatud kronoloogiliselt. Siia hulka on arvestatud ka vastused "Noorte Hääles" ilmunud rubriigile "Ainult üks küsimus".

Ainult üks küsimus. Kas kõik on korras?/Vastus puudutab vana-aasta Öhtu programmi/
- Noorte Hääl, 1976, 31.detsember, lk.I.

Üks võttepäev Leningradis.
- Televisioon, 1980, Nr.28, lk.5.

Ainult üks küsimus. Mis teeb Jaroslavl'i lähedaseks?
/Vastus puudutab Eesti Riiklikke Kunstiansambleid/
- Noorte Hääl, 1982, 14.märts, lk.I.

Kedagi ei unustata, midagi pole unustatud?
/Publitsistikavõistluse töö/
- Sirp ja Vasar, 1982, 7.mai, lk.3,5.

Sada rida ETV kommentaaterilt Mati Talvikult.
- Öhtuleht, 1983, 1.aprill, lk.I.

Lisa II

KIR JANDUS MATI TALVIKU KOHTA.

Materjal on järjestatud kromoloogiliselt.

Duett - duell.

-Edasi, 1970, 6. oktoober, lk. 3

Mati Talvik

-Noorus, 1973, Nr. 2, lk. 36-39

Этот неуловимый Тальвик

Советская Эстония, 1974, 31. дек., стр. 3

Эльманович, Т

Образ факта

Москва, 1975

Vendelin, J.

Saadete teeb Mati Talvik /Fotoalukirjeldus/

-Sirp ja Vasar, 1975, 1. mai, lk. 8-10

Эльманович, Т

По горячему следу

Литературная Газета, 1975, 21. мая, стр. 8

Pleesi, I.

Põgus kohtumine Mati Talvikuga

-Võitlev Sõna, 1976, 1. juuni, lk. 3

Pleesi, I.

Neli küsimust ETV programmi direktorile Voldemar

Lindströmile.

-Võitlev Sõna, 1976, 1. juuni, lk. 3

Päevast päeva /Fotereportaaž/

-Rahva Hääl, 1977, 7.mai, lk.I.

Kalam, E.

Ühelt tõsiselt avastusretkeid.

-Kommunist, 1977, 2.juuni, lk.4.

Nernet, I.

Telekommentaar.

-Sirp ja Vasar, 1977, 30.september, lk.I2.

Allikvee, Ü

Televiseioon pakub suurt huvi.

-Ühistöö, 1978, 4.mai, lk.2.

Haabsaar, E.

Saingi Matiga kokku.

-Ühistöö, 1978, 23.mai, lk.2r

Mast, U.

Kuidas meeldida vaatajale?

-Edasi, 1979, 24.jaanuar, lk.4.

Mast, U.

Teid näidatakse televisioonis.

-Edasi, 1979, 5.aprill.

Triikkel, I.

Ajapeeglist.

-Sirp ja Vasar, 1979, 5.mai.

Mast, U., Kadastik, M.

Ühe hooaja jäljed.

-Edasi, 1979, 28.juuni.

Ляэн, И

Репортаж о репортере

-Советская Эстония, 1980, 13. сент., стр 72

Kuuli, O.

Telesaatesari "Ainult üks miljon".

-Eesti Kommunist, 1980, Nr. 10.

Vihalemm, A.

/pealkirjaga artikkel M. Talvikust/

-Rahva Hääl, 1981, 24. detsember.

Ляэн, И

Перелистывая хронику Эстонского телефильма

-Таллин, 1982, Но. 2

Серебрякова, С

Острые взгляд, -Советская Культура, 1983, 28. июня.

Järve, L.

Meistrid, sellid, õpipoisid.

-Rahva Hääl, 1982, 5. mai.

Publitsistikavõistluselt.

- Sirp ja Vasar, 1982, 24. detsember.

Ляэн, И

Простой кадр

-Советская Эстония, 1982, 21. июня, стр 2.

Piip, L.

Mati Talviku "Terav pilk" ja eituse eitemise seadus.

-Rahva Hääl, 1983, 29. jaanuar.

Муратов, С

Диалог

-Москва 1983. г.

Kepti, A.

Võitlev telekaamera.

-Õhtuleht, 1984, 23, veebruar.

Lindström, V.

Üheteistkümnes muusa.

-Sirp ja Vasar, 1984, 8. mai.

Artiklid ajalehest TELEVISIOON:

Ojatalu, Ü.

Arutlusi kommetsaaterist ja tema filmist.

TV, 1978, Nr. 34.

Ojatalu, Ü.

Mati Talvik - mis tehtud, mis teeksil, mis plaanis?

TV, 1981, Nr. 39.

Ojatalu, Ü.

Hiumaa sügis 1941 ja 1981.

TV, 1981, Nr. 42.

Viiding, B.

Mati Talvikust ja lõplikest tõdedest.

TV, 1982, Nr. 32.

Viiding, B.

Mati Talviku tööst sel suvel ja ta edaspidistest kavatsustest.

TV, 1982, Nr. 33

Artiklid ajalehest Говорит и показывает Москва

1976, Nr. II, 44, 49.

1977, Nr. 5, 12, 14, 15, 17, 21, 22, 25.

1978, Nr. 9, 29.

1989, Nr. 8.

1983, Nr. 35.

Bergmann, T.

Poolal teel.

ETV ajaleo kogumiku käsikiri.

Bergmann, T.

ETV kommentaar Mati Talvik.

Küsitluse stenogramm, 1979.

Elmanovits, T.

Räägitakse: auterifilm. Missugune on selle mõiste ajalugu?

TV ja ETV osa auterifilmi kujunemisel.

ETV ajaleo kogumiku käsikiri.

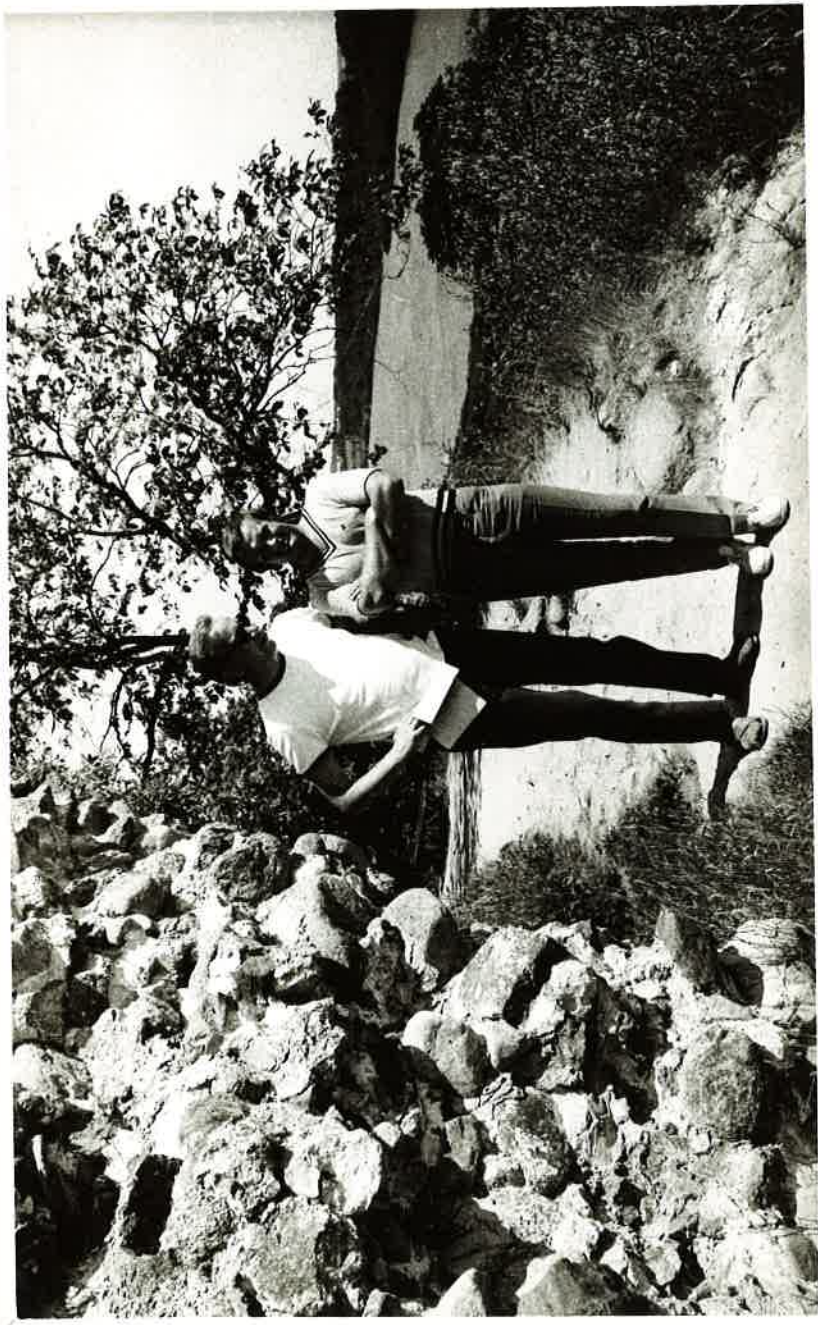

- PÕLEVA KIVI LINN, 1980, 3 osa Sts.: M. Talvik
- PIIMAMEHED PÕLVASTI, 1981, 3 osa, Sts.: M. Talvik
 Rež.: M. Talvik
 Op.: I. Hoemann
- NOUKOGUDE EESTI, 1982, 3 osa, Sts.: M. Talvik
 Rež.: M. Talvik
 Op.: A. Razumov
- MUUSAD EI VAIKINUD, 1982, 3 osa Sts.: M. Talvik
 Rež.: M. Talvik
 Op.: H. Rehe
- MOONSUNDI SÜGIS, 1984, 3 osa Sts.: M. Talvik
 Rež.: M. Talvik
 Op.: A. Razumov

Lisa IV

Fotodel

1. "Noortestuudio" koondprogramm "Kanal 13", 1969.a.
2. "Suvetiir", 1974.a.
3. "Oma silmaga" teletorni ehitusel, 1978.a.
4. "Rahva soda", 1980.a.
5. "Veteranid", veebruaris 1984.a.
6. 40.aastat Tallinna vabastamisest, september 1984.a.
7. "Kohalik huvi", septembris 1984.a. Hiiumaal.

Р Е З Ю М Е.

В данной дипломной работе дается обзор телепублистической деятельности известного телерепортера, заслуженного журналиста Эстонской ССР МАТИ ТАЛЬВИКА Ж род. 1942.г./.. Чтобы лучше понять его творческий путь и его творчество, в дипломной работе рассматривается и его биография, и приход в журналистку, но самое большое внимание обращено на его творчество в Эстонском Телевидении.

В эту работу вошли мнения коллег Мати Тальвика о нем и его работах, а также мнения самого М.Тальвика о специфике работы тележурналиста и о принципах работы.

Мати Тальвик начал свою работу в Эстонском Телевидении во время репортажного, журналистского телевидения. С собой он принес развлекательную публицистику.

По годами изменились главные темы - в начале 70-ных годов - веселая, развлекательная публицистика, 80-ые года принесли серьезную, и политическую публицистику.

Главным героем в его творчестве всегда - человек. Мати Тальвик дал со средствами телевизионной выразительности индивидуальную, редкую человеческую судьбу - это тема - сфера, которая ближе художественному фильму и литературе.

Работа распределена в три части:

- первой дают обзор о начале его журналистической пути. Рассматриваются первые рабочие годы в Эстонском Радио нештатным корреспондентом до первых самостоятельных серийных передач